

<https://doi.org/10.53231/LZAV.22.4.3>  
Iesniegts/Submitted: 28.10.2022.

# GARĪDZNIEKU ATBALSTS NACIONĀLO PARTIZĀNU CĪŅAI (1944–1956), TĀ TEOLOĢISKAIS PAMATOJUMS UN ĒTOSS<sup>1</sup>

Guntis Kalme

[guntis.kalme@lut.edu.lv](mailto:guntis.kalme@lut.edu.lv)

**Atslēgas vārdi:** *nacionālie partizāni, nacionālā atbrīvošanās kustība, kolaborācija, nodevība, patriotisms, pretošanās, garīdznieki, kristīgā baznīca, kristīgās vērtības*

*Pēc komunistu reokupācijas 1944. gadā Latvijas iedzīvotājiem un tās baznīcai bija jāizvēlas, kādu attieksmi — kolaborāciju, nodevību vai pretestību — pret to ieņem. Rakstā īpaša uzmanība veltīta garīdznieku — partizānu atbalstītāju — rīcības iespējamajiem teoloģiskajiem motīviem un to analīzei. Bibliskais uzskats ir principiāli pretējs un nesavienojams ar komunistisko, kas arī noteica dažu drosmīgu garīdznieku izšķiršanos dažādā veidā palīdzēt nacionālo partizānu kustībai.*

## Ievads

Jautājums, kā tautai, dažādām institūcijām, tostarp baznīcai, un indivīdiem izturēties totalitāras varas okupācijas gadījumā, diemžēl pastāvēs, kamēr vien būs pati okupācijas iespējamība. Šis jautājums nav abstrakts un teorētisks. Dzīves īstenība institūcijām un indivīdiem prasa ļoti konkrētu atbildi šeit un tagad, turklāt bieži vien skarbos, pat brutālos apstākļos. Latvijā tāda situācija bija 1940., 1944. gadā un turpmākajos okupācijas gados.

Latvijas iedzīvotāji un īpaši tās pamat-  
tauta — latvieši — okupācijas rezultātā bija  
zaudējuši savu valsti. Pēc Latvijas reoku-  
pācijas 1944.–1945. gadā viņiem un viņu

baznīcai vajadzēja izlemt, kā attiekties pret komunistisko režīmu. Ar okupāciju dzīve nebeidzas, tā turpinās nu jau citos — materiāli, sociāli, politiski un, galvenais, morāli un garīgi — daudz sarežģītākos un skarbākos apstākļos. Kompromisam ar sirdsapziņu šādos nosacījumos var būt augsta, pat ļoti augsta cena.

Izvēle nebija plaša. Indivīds vai institūcija varēja ieņemt kādu no trim attieksmēm (ar dažādām nokrāsām un pārejām no citas uz citu).

1. Kolaborācija. Tā absolūti lielākajā daļā gadījumu bija piespiedu rakstura un izdzīvošanas labad. Tāpēc kolaboranti to centās veikt pēc iespējas mazāk un

zemākā līmenī. Dzīvē tas nozīmēja ārēji demonstrēt lojalitāti režīmam, bet iekšēji censties saglabāt savu institucionālo suverenitāti, indivīda gadījumā — savu pašcieņu.

2. Nodevība — pāriet jaunā režīma pusē, pieņemt tā vērtības un pilnā mērā sadarboties, savu turpmāko dzīvi būtiski saistot ar to.
3. Nonkonformisms — atklāti nepakļauties un klaji pretoties režīmam, tā faktiski nonākot konfrontācijā ar jauno varu. Dzīves īstenībā tas nozīmēja drīzu pāriešanu pagrīdē vai partizānos.<sup>2</sup>

Okupācijas situācija katram uzdeva neatliekamus jautājumus: kuru no šīm attieksmēm izvēlēties? Cik tālu katrā no tām iet? Ko uzskatīt par apzinātu nodevību, bet ko tikai par izdzīvošanas izraisītu sadarbošanos (t. s. sadzīves jeb “sviestmaizes kolaboracionismu”)?

Katrai izvēlei bija sava motivācija, savtīga vai nesavtīga. Katrai bija sava cena, kā arī tuvākās un tālākās sekas. Baznīcas vadība institūcijas saglabāšanas dēļ izvēlējās sadarboties ar okupācijas režīmu. Lielākā garīdznieku daļa ieņēma pasīvu un nogaidošu attieksmi, ieturot “zemu profilu” (*keep a low profile* — angļu val.). Savukārt daži garīdznieki izvēlējās palīdzēt nacionālo partizānu kustībai.

Šis raksts iezīmēs minētās pamattattieksmes: kolaborāciju, nodevību, pretestību. Īpaša uzmanība tiks veltīta garīdznieku, partizānu atbalstītāju, rīcības iespējamajiem teoloģiskajiem motīviem.

## Kolaborācijas izvēle un tās sekas

Kolaborācijai vairākumā gadījumu bija okupācijas kopējās situācijas vai tiešs piespiedu raksturs. Tas vienlīdz attiecās kā uz laicīgām, tā garīgām iestādēm un indivīdiem. Rakstā pievērsīšos tikai luterāņu un katoļu baznīcas vadībai un dažiem tās garīdzniekiem.

Pirmais no LPSR luterāņu arhibīskapiem Gustavs Tūrs (1890–1973)<sup>3</sup> situāciju saprata reālpolitiski, cenšoties baznīcai uzspiestajā kolaborācijā saglabāt kaut nelielu, tomēr kādu kalpošanas iespēju.<sup>4</sup> Latvijas evaņģēliski luteriskās Baznīcas (LELB) pētnieks Jouko Talonens (*Jouko Juhani Talonen*, 1953) Tūra rīcību vērtē šādi: “Kompartijas varas orgānu mērķis bija izmantot baznīcas kolaboracionistu aktivitātes savas popularitātes vairošanai iedzīvotāju vidū, savukārt Tūrs galu galā spēja šo politiku izmantot arī baznīcas interesēs. [...] Tūru nevar uzlūkot tikai kā komunistiskās propagandas ieroci. [...] Viņš bija tā laika politiskā teātra spēlmanis, un viņa personīgais viedoklis nemaz nelīdzinājās oficiālajās runās un rakstos paustajam.”<sup>5</sup> Spilgtākais (un anekdotiskākais) piemērs tam ir viņa radioruna 1947. gada 8. aprīlī trimdas latviešiem, aicinot tos atgriezties Latvijā. Arhibīskaps pozitīvi izteicās par padomju iekārtu, reliģijas brīvību un LELB situāciju LPSR. Uzrunu Tūrs noslēdza, citējot korāli: “Ak, Tēva nams, tu, miera vieta, kad nākšu Tavos pagalmos!”<sup>6</sup> Tas bija bērū korālis.

Baznīcai kā institūcijai bija svarīgi saglabāt sevi:

- 1) lai nodrošinātu tautai daudz maz regulāru kristīgās vēsts pieejamību. To skaidro pētniece Solveiga Krūmiņa-Koņkova: “No Baznīcas puses, protams, sadarbība ar padomju varu [...] bija iespēja saglabāt draudzes un nepieļaut, lai notiek tas, kas bija Padomju Krievijā, kur Pareizticīgā baznīca faktiski tika iznīcināta”<sup>7</sup>;
- 2) lai simboliski uzturētu Latvijas teritorijas garīgo piederību Dievam (kā sacīja mācītājs, profesors Dr. Roberts Feldmanis (1910–2002): “Ir svarīgi saglabāt arī tukšās baznīcas<sup>8</sup> — tās ir kā Dieva sargposteņi, kas liecina, ka teritorija pieder Viņam”<sup>9</sup>);
- 3) lai uzturētu latviešu tautas identitāti, tikumiskās un kultūras vērtības. Baznīcu tās šķirtības dēļ no valsts neskāra

vispārējā rusifikācija. Tādā mērā, kā baznīca uzturēja tautā kristīgo ticību, tā visu okupācijas laiku glabāja arī nozīmīgu tautas identitātes dimensiju, jo “latviešu tautas daļa reliģiskās vērtības uzskatīja par sava dzīvesveida sastāvdaļu. [...] [Baznīca] bija svarīgs faktors latviešu mentalitātes, kultūras un valodas veidošanā un saglabāšanā”<sup>10</sup>.

Baznīca atradās starp garīgi morāliem dzirnakmeņiem: no vienas puses, atbildība Dieva, sava uzdevuma, sevis pašas un savas tautas priekšā, no otras, režīma viltīgais un brutālais žņaudzējčūskas spiediens. Abas prasības — būt lojālai un sadarbīgai ar LPSR varu un tajā pašā laikā būt konsekventi kristīgai — bija savstarpēji izslēdzošas. Katra no tām veda vai nu uz Baznīcas fizisku likvidāciju,<sup>11</sup> vai tās morālu un garīgu pašiznīcināšanos. Sadarbošanās ar okupācijas varu kompromitēja baznīcu tās Kunga Kristus un tautas priekšā. Baznīca pakāpeniski zaudēja uzticību Dievam un savam kalpošanas uzdevumam, mazinot vai pavisam zaudējot savu garīgi morālo autonomiju režīma un autoritāti tautas acīs. Savukārt klaja pretošanās un nepakļaušanās nozīmēja parakstīt sev fizisku nāves sodu.

Trimdas mācītājs un jurists Arnolds Rautenšilds (1906–2007) kompromisa situāciju raksturoja šādi: “Totalitāra valsts un kristīgā Baznīca ir nesamierināmi pretstati. Ja tie tomēr samierinās, tad vai nu valstī vairs nav totalitārisma, vai arī Baznīca vairs nav kristīga.”<sup>12</sup> Tātad kompromiss ar totalitāru režīmu principā nav iespējams, jo:

1) režīms pretendē uz absolūtu varu. To veidojošais ļaunums ir agresīvi ekspansionists, tas faktiski grib ieņemt Dieva vietu. Bet Dievs saskaņā ar 1. bausli (“Es esmu Dievs, tavs Kungs, tev nebūs citus dievus turēt Manā priekšā”, 2Moz 20:2–3) nevienam negrasās atdot monopoltiesības uz patiesību. Viņš nevēlas ne ar vienu dalīties dievišķuma atribūtos,

jo tad Viņš vairs nebūtu visvarens, t. i., nebūtu Dievs;

- 2) komunistiskais režīms pēc būtības bija melīgs (“viņš ir melis un melu tēvs”, Jņ 8:44b). Tas neskaitāmas reizes bija lauzis savus solījumus, tam nevarēja uzticēties.<sup>13</sup> Tas arī nemaz negrasījās tos pildīt. Jebkura vienošanās ar to bija bīstama baznīcas pastāvēšanai. Savukārt režīma izpratnē katra sadarbība baznīcai bija tai vienpusēja saistību uzņemšanās, lai faktiski nodrošinātu režīma ļaunuma ietekmes paplašināšanu. Krūmiņa-Koņkova šādi komentē sadarbības rezultātu: “Parādījās jauns baznīcas tēls — padomju varai lojāla organizācija, kas sludina no kanceles cīņu par mieru, par lielāko ieinaidnieci nosaucot ASV. [Katoļu bīskaps] Pēteris Strods [...] ieguva apzīmējumu “sarkanais bīskaps”. [Šiem pasākumiem] bija noteikti ārpolitiski un arī izlūkošanas un pretizlūkošanas mērķi. Kāpēc baznīca bija vajadzīga? [Jo tai] cilvēki uzticas krietni vairāk nekā pašam padomju režīmam un [tai] rietumnieki uzticēsies vairāk nekā padomju diplomātijai.”<sup>14</sup> PSRS reliģiskās politikas mērķis bija pakāpeniski pārvērst baznīcu par Valsts drošības komitejas (VDK) piesegorganizāciju. Iecere bija to infiltrēt līdz pakāpei, ka tā faktiski tiktu izēsta no iekšpuses, bet vienlaikus saglabājot tautai un ārzemēm savu ārēji pievilcīgo tēlu, čaulu. Tāpēc vienīgās pareizās attiecības ar totalitāru režīmu bija konsekventa cīņa;
- 3) režīms bija antihumāns, vārda tiešākajā nozīmē — slepkavniecisks (“[velns] no iesākuma ir bijis cilvēka slepkava”, Jņ 8:44a). Ne velti ebreju izcelsmes vācu publiciste un politikas teorētiķe Hanna Ārente (*Hannah Arendt*, 1906–1937) sacīja, ka totalitāras varas galvenā sastāvdaļa ir totalitārais terors.<sup>15</sup> Amerikāņu politologs, totalitāro režīmu letalitātes pētnieks Rūdolfs Rammels (*Rudolph Joseph Rummel*, 1932–2014) uzrāda

šo nāves bilanci: “Gandrīz 170 miljoni vīriešu, sieviešu un bērnu ir tikuši nošauti, sisti, spīdzināti, nodurti, dedzināti, nomērdēti badā un salā, satriekti vai nostrādināti līdz nāvei; aprakti dzīvi, noslicināti, pakārti, sabumboti vai nogalēti jebkurā citā no neskaitāmiem veidiem, kuros valdības ir izraisījušas neapbruņotu, bezpalīdzīgu pilsoņu un ārzemnieku nāves. 84% šo upuru ir uz megaslepka-vu Staļina, Hitlera un Mao rēķina.”<sup>16</sup>

Baznīcas attiecībās ar šādu režīmu jebkurš kompromiss kompromitē patiesību, radot iespaidu, ka:

- patiesība nav pašpietiekama, suverēna, tā pastāv tikai par tik, par cik to pieļauj režīms;
- patiesība ir pakļaujama politiskai konjunktūrai, tā ir maināma un tātad mainīga un relatīva. No dievišķa atribūta, absolūtas vērtības tā tiek degradēta līdz sekulāra viedokļa līmenim;
- patiesība nav spējīga sevi aizstāvēt, bet tikai piekāpties varas priekšā. Kad ar politisku spiedienu tika panākta baznīcas piekāpšanās kādā vienā konkrētā gadījumā, tad ar šo precedentu tika apelēts pie citiem politmanipulācijas adresātiem.

Tātad baznīcas situācija bija dramatiska, pat tragiska. Vai nu ātra un varonīga, vai arī lēna un pazemojoša nāve, bet nāve bija paredzama jebkurā gadījumā. Atlika tikai cerēt, ka otrajā gadījumā režīma sociālekonomiskās problēmas un starptautiskā situācija (aukstais karš) nepārrēdzamā nākotnē darīs galu arī okupācijai (kā tas arī notika). Stratēģiskā perspektīvā jautājums bija: kura degradācijas ātrums apsteigs kuru — režīma vai baznīcas?

Šajos apstākļos baznīcas galvenais uzdevums bija izturēt<sup>17</sup> nezināmo laika posmu līdz režīma sabrukumam. Par to aukstā kara sākumā gan nekas neliecināja. Vienīgās režīma dotās tiesības baznīcai, Roberta Feldmaņa vārdiem runājot, bija “tiesības nomirt”<sup>18</sup>.

Tas, ka baznīcas vadība vispirms glāba savu institūciju, noteica arī to, ka vajāšanu gadījumā (kas bija tikai īsa laika un žanra jautājums) individuālais ticības apliecinātājs, kurš nevēlējās sadarboties ar okupācijas režīmu, nevarēja rēķināties ar savas vadības atbalstu. Drīzāk pat pretēji — parasti režīms centās represijas veikt ar eklesiālās varas rokām, lai notiekošais izskatītos pēc baznīcas iekšējas lietas. Spiediena adresātus baznīcas hierarhijā iepriekš izpētīja (čēkas terminoloģijā — “izstrādāja”). Tika rūpīgi izlūkotas viņu cilvēciski vājās puses, sensitivitātes, grēki, lai uz tiem izdarītu spiedienu vai savervētu. Solveīga Krūmiņa-Koņkova šādi apraksta VDK spiedienu uz katoļu arhibīskapu Antoniju Springoviču (1876–1958)<sup>19</sup>: “Šeškens<sup>20</sup> izmantoja viņa autoritāro raksturu, zināmas rakstura vājības, lai veicinātu Springoviča sadarbību ar padomju režīmu.”<sup>21</sup>

Tas labi redzams Vissavienības Komunistiskās (boļševiku) partijas Centrālās komitejas (VK(b)P CK) biroja prezidija priekšsēdētāja Latvijas jautājumos Vasilija Rjazanova (*Vasilij Rjazanov*) ziņojumā par Baznīcas sovietizācijas norisi: “VK(b)P LPSR CK birojs norādīja partijai un Republikas padomju vadītājiem, ka tiem ir jātiecas uz šo [katoļu un luterāņu] reliģisko organizāciju kā vissvešāko padomju sistēmai un visiespaidīgāko tautas vidū sovietizēšanu. VK(b)P LPSR CK birojs ieteica vietējiem vadītājiem pievērst galveno uzmanību arhibīskapam Springovičam, latviešu katoļu vadītājam, paturot vērā Springoviča negatīvo attieksmi pret savu priekšniecību Romā. Garais un grūtais darbs ar viņu<sup>22</sup> ir nesis augļus.<sup>23</sup> Savā aicinājumā<sup>24</sup> ticīgajiem Springovičs aicināja cīnīties pret bandītiem<sup>25</sup> un atbalstīt padomju varas iestāžu politiku. Tas ļoti palīdzēja bandītu iziešanai no mežiem. Springovičs pavēlēja priesteri [Antonu Juhņēviču], kurš bija saskarē ar bandītiem, internēt uz trīs gadiem [klosterī]. PSRS Augstākās Padomes vēlēšanu laikā Springovičs izsūtīja

īpašu vēstuli ticīgajiem ar aicinājumu izpildīt savu pienākumu pret Dzimteni. Ja mēs apkopojam visas Springoviča, viņa vietnieku un viņa pārraudzītā klēra darbības, tad, mums jāatzīst, ka tās ir bijušas lojālas, aktīvas un efektīvas. Mēs iesakām, ka Maskavai ir jādomā par to, kā lietot Springoviču un viņa padotos kā PSRS, tā arī ārzemēs un kā piesaistīt viņu aizvien vairāk padomju autoritātēm un, iespējams, pilnīgi atraut viņu no Romas. [...] Lietas ar luterāņu baznīcu bija daudz ļaunākas: šīs baznīcas reakcionārie vadītāji nepūlējās pat slēpt savu naidīgumu pret padomju iekārtu. Baznīcas vadītāji, bīskaps Irbe un viņa padotie, sekoja principam "jo ļaunāk, jo labāk."<sup>26</sup>

Par nepakļāvīgo LELB vadību augstāk stāvošām instancēm sūdzējās PSRS Tautas komisāru padomes Reliģijas kultu lietu pilnvarotais Latvijas PSR Voldemārs Šeškens: "Irbe nosūtīja divus vēstījumus draudzēm, vienu, kas saistīts ar bandītu atgriešanos no meža, un otru uz ziemašvētkiem. Abiem ir gandrīz pretpadomju raksturs, un tie ar mani nebija saskaņoti, lai gan es to viņam pieprasīju."<sup>27</sup>

Pilnvarotais rakstīja: luterāņu baznīcu likvidēt mēs nevaram, to neļauj viņu skaits — pēc 1935. gada oficiālās statistikas, Latvijā bija 1 075 641 luterānis, t. i., 55,14% iedzīvotāju.<sup>28</sup> Bet var izveidot iniciatīvas grupu no mācītājiem un laicīgām personām, kuri vajadzīgos jautājumus saasinās un pieprasīs Sinodes sasaukšanu, lai likvidētu tagadējo baznīcas Virsvaldi un ievēlētu jaunu arhibīskapu.<sup>29</sup>

Šeškens pat ierosināja "Sinodes laikā izvirzīt jautājumu par luterāņu baznīcas pārdēvēšanu no Evaņģēliski Luteriskās par Evaņģēliski Kristīgo, kā to savas dzīves laikā vēlējās pats Luters, lai līdz ar to izbeigtu turpmāku vācu ietekmi. Tālākā perspektīvā var izvirzīt jautājumu par ūnijas veidošanu ar pareizticīgo baznīcu [...], dievkalpojums pakāpeniski pārņemot atsevišķus pareizticīgo rituālus un kalpošanas veidus"<sup>30</sup>.

Attiecībā uz LELB vadību Vasīlijs Rjazanovs atrada iedarbīgu pieeju: "Mēs pievēršām uzmanību zemākam klēram un centāmiem izolēt Baznīcas vadību. Garīdzniecība vīlās Baznīcas vadītājos. Kad 1946. gadā Irbe un viņa tuvākie padotie tika arestēti, šos arestus uzņēma atzinīgi vai vienaldzīgi. Jaunie, kuri patiesi gribēja sadarboties ar padomju iestādēm, tapa par [Baznīcas] vadītājiem. Lielākais [garīdznieku] vairums atbalsta jaunus vadītājus. 9. maijā pirmoreiz kopš Padomju Latvijas atbrīvošanas draudzes lūdza par padomju administrāciju un aicināja ticīgos palīdzēt padomju valdībai. Mēs ticam, ka Luteriskā Baznīca ir kļuvusi pilnīgi lojāla padomju valdībai. Baznīcas augstākās vadības un kopumā visas garīdzniecības sovetizācija ir sasniegta."<sup>31</sup>

**Secinājums.** Baznīcas vadības kolaboracionismam bija izteikts piespiedu raksturs, bet arī tad tā centās izmantot režīma atvēlētās šaurās iespējas sava uzdevuma pildīšanai. Taču Baznīcas divdomīgā situācija to garīgi un morāli grāva.

## Nodevības izvēle un tās sekas

Otrā principiālā izvēles iespēja bija tapt nodevējam, aģentam, ziņotājam. Visbiežāk tas notika spaidu kārtā — iebiedēšanas, šantažēšanas vai citu draudu rezultātā. Tad katram pašam čekas uzmanībā nonākušajam vajadzēja izlemt kādu faktisko attieksmi ieņemt. Vai tā būs tikai imitēta sadarbība līdz faktiskā nesadarbošanās un novilcināšanas attieksme tiks atklāta un attiecīgi sodīta? Vai arī patiešām kļūt par "jauno padomju cilvēku", topot par savu līdzšinējo vērtību un principu nodevēju?

Čekai viens no efektīvākiem veidiem, kā apspiest partizānu pretestību, bija piespiedu nodevība. To panāca ar brutālu fizisku iespaidošanu, psiholoģisku šantāžu, iebaidīšanu u. tml. Šim nolūkam tika izmantoti sagūstītie partizāni, viņu radnieki un atbalstītāji. Pēckara trūkumā gana iedarbīga bija arī uzpirkšana. Par šo izvēli partizānu

prese rakstīja: “Nemaz negribas runāt par spiegiem un tautas nodevējiem pēc profesijas. Pat iedomāt riebjas šos zemiskos neliešus, kas par dažiem simtiem rubļu pie savas tautas brāļiem pastrādājuši un vēl joprojām turpina pastrādāt visnegēlīgākos briesmu darbus dresētu cilvēknidēju un bendētāju vadībā un kalpībā. Tie saņēmuši un saņems algu pēc nopelniem un pēc uzvarētājas cilvēcības taisnīgo tiesnešu sprieduma. Tiem kā kovārņu baram būs jālaižas projām no mūsu zemes, pamazām būs jāiznīkst un jāsakalst, kā sakalst no zemes izrautas un kaudzē samestas nezāles.”<sup>32</sup>

Attiecībā pret baznīcu PSRS drošības orgānu galvenais uzdevums bija “atmaskot un arestēt pašas aktīvākās personas, kā arī sagraut ticīgo un kontakta grupas ar aģentu palīdzību, tos iesūtot pretpadomju grupās, ticīgo vidū [...] vai arī savervējot kādu to dalībnieku”<sup>33</sup>. Par LELB mācītāju attieksmi pret okupācijas varu Virsvaldes kasiēris Krišjānis Šlosbergs (1879–1954, čekas segvārds Demokrāts)<sup>34</sup> Reliģisko lietu pilnvarotajam ziņoja, ka augstākais divi procenti mācītāju būtu jaunajai varai lojāli.<sup>35</sup>

Viņš “griboši un regulāri sniedza savus ziņojumus [čekai], informējot par Konsistorijas notikumu patieso kursu un atklājot lrbes antikomunistiskos uzskatus un Siļķes “patieso seju” NKVD aizvien skaidrāk”<sup>36</sup>.

Tādu, kuri vēlētos un tūlīt sadarbotos ar komunistu varu, nebija daudz. Redzamākais piemērs ir luterāņu mācītājs Pēteris Kleperis.<sup>37</sup> Jaunā vara izmantoja viņa karjerismu, un jau 1946. gadā viņš kļuva par Virsvaldes prezidija pirmo locekli, arhibīskapa Tursa tuvāko palīgu. Savu karjeru viņš iezīmēja arī ar to, ka denuncēja prāvestu Paulu Rozenbergu.<sup>38</sup> Pilnvarotais viņu raksturoja kā “istu padomju cilvēku”.

**Secinājums.** Partizānu vidū nodevības gadījumā nodotos parasti piemeklēja letālas sekas. Baznīcas vidē nodevēji varēja darboties salīdzinoši ilgi, infiltrējot tās struktūras un pat veicot ietekmes aģentu funkcijas. Tas

bija iedarbīgs čekas veids, kā kontrolēt baznīcas attieksmi pret komunistu režīmu un izmantot to savai propagandai.

## Pretošanās izvēle un tās sekas

Nonkonformisma izvēle savas ticības un vai patriotisma dēļ nozīmēja, ka indivīds paturēja savu sirdsapziņu tīru. Bet tas arī nozīmēja, ka par to tūdaļ viņš tika atlaists no darba, tā bieži paliekot bez iztikas līdzekļiem. Aizdomu gadījumā viņš tika pratināts, pakļauts psiholoģiskai iespaidošanai, bieži arī fiziskai spīdzināšanai. Tam parasti sekoja izsūtījums un nometināšana uz gadiem vai pat augstākais sods — nošaušana ar/ bez tiesas sprieduma.<sup>39</sup> Vēl konsekvēntāka nonkonformisma stāja nozīmēja bruņotu pretestību, veidojot vai pievienojoties kādai nacionālo partizānu grupai ar gatavību par to maksāt ar savu dzīvību.

Latvijas valstiskuma pastāvēšanas pēdējos gadus iezīmēja latviešu nacionālās pašapziņas un valstiska patriotisma nozīmīgs pacēlums. Vācbaltiešu vēsturnieks Jirgens fon Hēns (*Jürgen Arist Bernhard Viktor von Hehn*, 1912–1983) rakstīja, ka šī latviskā “nacionālisma politika un ideoloģija ir ievērojami sekmējusi to, ka latviešu tauta ir izrādījusies apbrīnojami pretoties spējīga padomju nacionālajai politikai”<sup>40</sup>. Starpkaru posmā izauga jauna patriotiska paaudze. Viņu vecāki bija cīnījušies latviešu strēlniekos Pirmajā pasaules karā, radījuši vēsturisku precedentu latviešu valstiskumam,<sup>41</sup> Neatkarības karā izcīnījuši Latvijas valstiskumu un uzcēluši plaukstošu, eiropieisku un labklājīgu valsti Latviju kā latviešu valsti.<sup>42</sup> Vecāki, Latvijas valsts un īpaši tās izglītības sistēma bija pratusi jaunajā paaudzē ieaudzināt latviešu valstiskuma augstās vērtības apzināšanos.

Apkopojot Latvijas valstsnācijas — latviešu — vērtības, var sacīt, ka nacionālās pašapziņas pamatatziņa bija, ka nozīmīgākā no Latvijas valsts vērtībām ir pati tās pamatnācija — latvieši.<sup>43</sup> Tas nebija šovinisms, jo

valstī netika kultivēta etniskā spriedze. Pēc gadsimtiem ilgā vācu un krievu jūga beidzot latvieši paši nu jau kā nacionāla valsts lepni varēja nostāties līdzās citām valstīm. Tagad kā valstsnācijai latviešiem vajadzēja apzināties, ka tieši viņi ir Dieva, iepriekšējo, nākamo paaudžu un savas sirdsapziņas priekšā atbildīgi par Latvijas valsts likteni, tāpat kā citas valstsnācijas ir atbildīgas par savām valstīm.

Nacionālajā apziņā liela loma bija patriotismam, gan kā nacionālo vērtību personīgam nozīmīgumam, gan kā tautas kolektīvai pašcienībai. Tas bija valsts sekmēts mērķtiecīgs latviskums un patriotisms. Vienlaikus tas tika saprasts arī kā vajadzība aizstāvēt savu Dzimteni, tās vērtības un intereses.

Latvieši apzinājās, ka Dzimtene viņiem ir kaut kas vairāk nekā tikai Latvijas zeme, kas veido tautas teritoriālo kopību, ka Latvija ir latviešu Tēvzeme, jo ir piesātināta ar viņu vērtībām. Tā ir iepriekšējo latviešu paaudžu kopība un uzticēta mantojumā nākamajām. Tā ir arī šo paaudžu sargāta — viņi par to atdevuši savu dzīvību un tajā ir apglabāti.

Pie Latvijas valsts vērtībām organiski pieder tautas<sup>44</sup> kultūra<sup>45</sup> kā tās gara pašizteiksme materiālās, sociālās, attiecībiskās, garīgās u. c. vērtībās. Tā balstās Rietumu civilizācijas pamatvērtībās.<sup>46</sup> Kā nākamā Latvijas valsts vērtība jāmin latviešu kā valsts valoda. Valoda ir ne tikai galvenais savstarpējais saskarsmes un atpazīšanas veids, bet arī nozīmīgs līdzeklis nācijas savdabības uzturēšanā un attīstīšanā. Taču valstsnācijas svarīgākā vērtība ir tās politiskās pašnoteikšanās reālā griba, valstsgriba, kas īstenojusies tās suverenitātē.<sup>47</sup> To mudina formulēt nācijas vēsturiskā apziņa, tās vienotā izpratne par to, kas un kāpēc ir noticis tās vēsturē un kāda nozīme notikušajam ir nācijas dzīvē. Vēsturiskajā apziņā nozīmīga ir katra pilsoņa līdzdaļa ar nāciju notiekošajā, īpaši tai būtiskos brīžos. Tā ir institūciju un indivīdu atbildības apziņa par to, kur katrs nācijas loceklis ir/nav bijis un ko ir/nav darījis tās labā.

Latvijas valsts vērtību kopumu noslēdz tās valstsnācijas — latviešu — cīņas gars,

kas ir attīstījies un veidojies tautas militārajās un nemilitārajās cīņās, aizstāvot iepriekš minētās vērtības.<sup>48</sup> Latviešu tautas cīņas gars, tās militārpatriskais ētoss<sup>49</sup> bija veidojies latviešu strēlnieku cīņās (1915–1918), nostiprinājies Neatkarības karā (1919–1920) un guvis tālāku attīstību Latvijas armijā (1920–1940), partizānu cīņās<sup>50</sup> un nevardarbīgajā pretestībā (1941), un Latviešu leģionā (1943–1945).

Partizāni bija šo vērtību kopuma un cīņas gara likumsakarīgi mantinieki. Tāpēc viņu avīzē “Tēvzemes Sargs” lasām: “Mēs, vecie brīvības cīnītāji [...], vecie kaujas vilki, mācām jūs, Tēvzemes sargus — partizānus un nākošo paaudzi –, ka tikai varonībā, vienprātībā un paklausībā Tēvzemes balsij var glābt mūsu tautu no kalpības svešai boļševiku varai. Aiz mums ir laikmets, pilns ar latviešu kareivju slavenībām. Mūsu cietā daba pasaulskarā, brīvības cīņās un pēdējā karā Volchovas purvos un Kurzemē darījusi skaļu slavu latviešu vārdam visā pasaulē. [...] Latviešu kareivis ir gājies, iet un ies ne tikai par savu dzīvību, zemi, valsti un senču kapiem, bet arī par savu tautu, tās kultūru un nākamām paaudzēm. Tāpēc [...] mūsu [...] partizāni ir visas latviešu tautas lepnums un gods. [...] Arī šodien, tāpat kā pirmās brīvības cīņās, mēs visi stāvam par savu Tēvzemi, tautu, viņas brīvību un neatkarību.”<sup>51</sup>

Pēc Latvijas okupācijas 1940. gadā, tās valsts institūciju un armijas iznīcināšanas, Latviešu leģiona cīņām vienīgais latviešu tautas bruņotais pretošanās spēks bija nacionālie partizāni (1944–1956), kuri, vēsturiska Ulda Neiburga vārdiem izsakoties, “ar ieročiem rokās puda tautas nostāju pret apspiedējiem un uzskatāmi demonstrēja nesamierināšanos ar otrreizējo padomju okupāciju”<sup>52</sup>. Jo, kā retoriski vaicā trimdas vēsturieks Uldis Ģermanis (1915–1997), kas bija latviešu nacionālie partizāni? Taču nekas vairāk vai mazāk kā tautas pretestības gara izpausme tās kapračiem.<sup>53</sup>

Nacionālo partizānu kustība bija masveidīgākā latviešu pretestība okupantiem.

Latvijā bija vismaz 201 nacionālo partizānu darbības rajons, kur ar sarkanajiem izcīnīja 15 727 sadursmes, no tām 16 nozīmīgas. Latviešu tautas bruņotajai pretestībai bija nozīmīgi rezultāti: “Latviešu nacionālo partizānu darbība nodarīja padomju varai manāmus zaudējumus. Visas bruņotās pretestības laikā padomju aparāts funkcionēja tikai daļēji. Nacionālie partizāni diktēja padomju izpildkomitejām un sevišķi komunistu funkcionāriem uz vietām savus noteikumus. Padomju varas iestādes kopš 1945. gada nekur nejutās drošas.”<sup>54</sup> Jāņem vērā arī, ka “Latvijas partizāni bija daļa no visas Baltijas bruņotās pretestības, jo tai laikā arī Lietuvā un Igaunijā bija sākuši darboties nacionālie partizāni, šī fronte neaprobežojās ar Latvijas teritoriju, bet viss apgabals no Narvas ziemeļos līdz Klaipēdai un Viļņas apgabalam veidoja vienu apvienotu cīņu apgabalu”<sup>55</sup>. Tāpēc pamatots ir vispārinājums, ka “tik plaša apjoma un tik sirdīgu pretestību, kādu latvieši parādījuši pēc 1944./1945. gada, tie savas vēstures gājumā vēl nav parādījuši nevienai varai, nevienai kundzībai”<sup>56</sup>. Vēsturiski tā ir bijusi arī ilgstošākā<sup>57</sup> tautas pretošanās iebūcējiem. Tā bija arī pilnīgi brīvprātīga.<sup>58</sup> Vēsturnieks un sabiedriskais darbinieks Ādolfs Šilde (1907–1990) to raksturo sekojoši: “Neviens varas pārstāvis taču nemobilizēja tos un neizsūtīja cīņā. Katrs pats izšķīrās par cīņu, un tādu, kas to darīja, bija daudz. Viņi sekoja katrs savam iekšējam aicinājumam. Ja kāds vispār deva mobilizācijas pavēli, tad tā bija šo cilvēku sirdsapziņa un patriotismas [Ādolfas Šildes izcēlums — G. K.].”<sup>59</sup>

Latviešu partizānu pētnieks Heinrihs Strods (1925–2012) paskaidro viņu cīņas iemeslus: “Šīs kustības pamatā bija latviešu tautas pieredzē balstītais naidis pret komunistisko monoideoloģiju un okupāciju. Otrkārt, tā bija latviešu tautas nacionālās neatkarības griba un pārliecība, ka nacionālai Latvijas valstij jātiek atjaunotai. Treškārt, tās bija bailes no pieredzētajām čekas represijām, kas draudēja

t. s. “šķiru ienaidniekiem” un padomju varas politiskajiem pretiniekiem.”<sup>60</sup> Šos iemeslus atzīst arī daži krievu vēsturnieki, piemēram, Jeļena Zubkova (*Elena Zubkova*): “Sacelšanās kustība Baltijā bija atbilde uz sovetizācijas politiku, īpaši to pavadošajām represijām un teroru. Lietuvas, Latvijas un Igaunijas aneksija 1940. gadā un sekojošie mēģinājumi inkorporēt tās padomju sistēmā kļuva par to izaicinājumu, uz kuru Baltijas valstu pilsoņi atbildēja ar aktīvu un pasīvu pretošanos.”<sup>61</sup> Par Ukrainas okupācijas kritiku no Maskavas Valsts starptautisko attiecību institūta izslēgtais vēsturnieks Andrejs Zubovs (*Andrej Zubov*, dz. 1952) saka: “[..] šie vīrišķīgie cilvēki, kuri cīnījās par savu zemju neatkarību un pat vairāk par to — par savu tautu pašcieņu. Skaidrs, ka šīs nelielās grupas nevarēja iznīcināt Sarkanā armiju. Bet viņi varēja pierādīt, ka šīs tautas nevēlas pievienoties Padomju Savienībai, ka viņi vēlas būt neatkarīgi.”<sup>62</sup> Savukārt prokremliskie autori Mihails Krisins (*Mihail Krysin*) un Mihails Ļitvinovs (*Mihail Litvinov*) norāda, ka viens no Baltijas nacionālistisko formējumu rašanās un darbības iemesliem bija “izveidotais valstiskums vēl līdz pievienošanai PSRS un nacionālo [lasi — PSRS] valsts drošības orgānu izveides grūtības”<sup>63</sup>. Uzskaitītie iemesli nav vienīgie, tikai svarīgākie.<sup>64</sup>

Kopš 1944. gada nozīmīgākā no pretošanās formām komunistiskajai okupācijai bija nacionālo partizānu kustība un tās cīņas gara atbalstīšana. Pēc bruņotās cīņas beigām tautas vispārēju pretestību komunistu režīmam Latvijā līdz atmodai uzturēja nedaudzi nevardarbīgie pretestībnieki un nelielā mērā arī baznīca.

Nacionālo partizānu karš un tā atbalstīšana bija Latvijas pilsoniski apzinīgās un aktīvākās daļas konsekvētākā un pilnīgi brīvprātīga bezkompromisa cīņa pret komunistisko ļaunumu. Pēc kapitulācijas vairāk nekā 4000 leģionāru<sup>65</sup> devās Kurzemes mežos, lai turpinātu savu cīņu pret iebūcējiem.



Pēc VDM ziņojuma LK(b)P CK datiem, 1945. gadā Latvijā darbojās 400–500 nacionālo partizānu grupas, apvienotas lielākās vienībās, ap 20 000 cīnītāju un tikpat atbalstītāju.<sup>66</sup> 1944. gada janvārī Baltijā bija ap 82 000 partizānu.<sup>67</sup> No 1944. gada līdz 1956. gadam Latvijas teritorijā darbojušās vairāk nekā 900 nacionālo partizānu vienību.<sup>68</sup>

Latviešu partizānu karš bija ne tikai morāls faktors vien, tas, kā secina Heinrihs Strods, reāli "saisināja komunisma diktatūras stāžu Latvijā"<sup>69</sup>, jo "blakus oficiālajai krievu padomju varai pastāvēja neoficiālā nacionālā pagrīdes vara, kas ierobežoja arī Latvijas kolonizāciju līdz 50. gadu vidum, jo kolonisti "nebrauca tur, kur šaudās"<sup>70</sup>.

Balstoties uz Stroda atziņu, var izteikt šādu hipotēzi par nacionālo partizānu kustības nozīmi: latviešu tautas dziļākais depresijas un letargijas punkts bija brežņevisma ēras 80. gadu sākums, kad vispārējā stagnatīvā atmosfēra lika latviešiem slīgt aizvien dziļākā bezcerībā un bezspēcības apziņā. Ja nebūtu bijušas partizānu 12 gadu cīņas, režīms būtu to panācis jau 70. gadu sākumā. Tad atmodu nebūtu bijis, kam sagaidīt. Autoraprāt, partizānu cīņas gadi ir būtiski svarīgi tautas liktenī, jo viņu iegūtie 12 gadi bija kritiski svarīgi nācijas pašapziņas izdziņošanā un valstsgribas atjaunošanā.

Lielākās partizānu organizācijas Latvijā bija LNPA — Latvijas Nacionālo partizānu apvienība (Vidzemē, 1944–1953), Latviešu partizānu armijas (!) pulkveža Pētera Supes (segvārds Cinītis, 1920–1946)<sup>71</sup> vadībā, LNPO — Latviešu nacionālo partizānu organizācija (Ziemeļkurzemē, 1945–1947) un LTS(p)A — Latvijas Tēvijas sargu (partizānu) apvienība (Latgalē, 1945–1946), kuras prezidija priekšsēdētājs bija Romas katoļu baznīcas priesteris Antons Juhņevičs (segvārds Vientulis, 1905–1947).<sup>72</sup>

Nacionālo partizānu karš faktiski bija latviešu nacionālā atbrīvošanās kustība pret Krievijas ceturto impēriju tās PSRS formā.

Pētnieks Zigmārs Turčinskis saka: "Partizānu kustība bija latviešu tautas cīņa. [...] PSRS okupācija vienlaikus bija krievu okupācija ar komunistisku novirzi."<sup>73</sup> Partizānu cīņas nacionālo faktoru uzsver arī Strods: "Absolūtais nacionālo partizānu vairākums bija latvieši, bet sarkanajā frontē pretinieku absolūtais vairākums bija krievi (izņemot iznīcinātāju bataljonus). Tā cīņa šai karā notika starp impērijas valdošās nācijas un pakļautās tautas pārstāvjiem."<sup>74</sup>

**Secinājums.** Izvēle konsekventi pretoties okupācijas režīmam likumsakarīgi noveda pie bruņotas cīņas ar to. Latvijas nacionālo partizānu karš bija latviešu tautas nacionālā atbrīvošanās kustība pret komunistiskajiem okupantiem, lai atgūtu savu valstiskumu. Ņemot vērā tā plašumu, ilgstamību un nozīmību latviešu tautas apziņā, tas pamatoti saucams par "latviešu Tēvijas karu"<sup>75</sup>.

## Garīdznieku iesaiste nacionālā partizānu kustībā

Baznīca pati bija piedzīvojusi brutālas represijas jau Latvijas PSR komunistu režīma laikā 1919. gadā. Tā labi apzinājās un skaidri norādīja uz komunisma ideoloģijas un prakses baidīgo raksturu.<sup>76</sup> Baznīca, kurai vēl svaigā atmiņā bija komunistu briesmu darbi, atkal piedzīvoja tā paša režīma — kompartijas diktatūras — brutālās represijas 1940.–1941. gadā. Tās atsākās ar Latvijas reokupāciju 1944. gadā. Latvijas kristīgo konfesiju garīdzniekus sāka represēt jau 1944. gada beigās un 1945. gada sākumā. Šajā laikā tika arestēti astoņi luterāņi, 24 pareizticīgo un pieci katoļu priesteri.<sup>77</sup>

Baznīca pārstāvēja citu pasaules uzskatu nekā PSRS kompartija un tās režīms. Tas ietvēra arī atšķirīgu reokupētās Latvijas politiskā stāvokļa vērtējumu. Sekulārie latvieši šo režīmu uzskatīja par nelegitīmu, jo 1917. gadā tas bija uzurpējis varu Krievijā lielinieku apvērsumā. Latvijā tas ienāca aneksijas rezultātā 1940. gadā un nostiprinājās ar brutālām metodēm (Baigais gads).

Savukārt latviešu kristiešu acīs režīma nelegitimitāti pastiprināja tā izteikti karojoši ateistiskais raksturs.

Komunistu varas izpratni par baznīcu Latvijas okupācijas apstākļos precīzi raksturoja LPSR galvenais ateisma ideologs Zigmunds Balevics (1933–1987): “Reliģija attīstīta sociālisma sabiedrībā ir vienīgā legālā un joprojām vēl visai ietekmīga ideoloģiskās opozīcijas forma.”<sup>78</sup> Karojošā ateisma varmācīga ieviešana Latvijā demonstrēja, ka valsts ir ne tikai okupēta, bet arī ka kompartijas režīms agresīvi uzbrūk un noārda tās pamatvērtības, aizstājot ar savām antivērtībām.

Lai arī pirms Otrā pasaules kara LELB nebija oficiāla valsts baznīca, taču tā bija valsts iestāžu un amatpersonu respektēta, tautā atzīta un populāra. Tā līdzās evaņģēlija sludināšanai un tautas garīgai apkopšanai aktīvi atbalstīja un veicināja latviešu patriotismu, tautas nacionālo pašapziņu un militārpatriotisko ētosu. LELB mācītāji bieži bija ne tikai savu draudžu, bet arī vietējo apriņķu Latvijas armijas vai aizsargu pulku un zemāku apakšvienību mācītāji. Savukārt Romas katoļu baznīcai bija liela ietekme Latgalē. Tai bija nozīmīgs organizatorisks un garīgi morāls atbalsts un resurss Vatikānā.

Luterāņu mācītāju attieksmi pret okupācijas režīmu apraksta vēsturnieks Jouko Talonens: “Luterāņu mācītāju lielais vairums bija pilnīgi komunisma pretinieki. Viņi nepārprotami noraidīja komunismu un padomju sistēmu. Izteikumi pret “bezdievību”, kas izskanēja sprediķos, bija apzināti antikomunistiski izteikumi.”<sup>79</sup> Kā atzīmē Strods, bija vērojama mācītāju nostāšanās tautas klusējošā vairākuma un nevardarbīgās pretošanās pusē.<sup>80</sup>

Pirmais no reliģisko lietu pilnvarotajiem LPSR Voldemārs Šeškens drīz vien konstatēja, ka ar pastāvošo LELB vadību — arhibīskapa p. i. prāvestu Kārli Irbi<sup>81</sup>, Artūru Siļķi<sup>82</sup>, Paulu Rozenbergu<sup>83</sup> — nekāda režī-

mam izdevīga sadarbība nav iespējama. Tā faktiski piekopa pilsoniskas nesadarbošanās stratēģiju. Vēl vairāk, Šeškens sacīja, ka “visa Irbes darbība pamatos ir naidīga pret pastāvošo kārtību, un tā mēģina apvienot pretpadomiski noskaņoto garīdznieku aprindas cīņai pret padomju varu zem luterāņu baznīcas karoga”. Vēl vairāk, Irbe “mēģina izmantot baznīcu, lai palīdzētu padomju varas ienaidniekiem”. Piemēram, kad pilnvarotais centās viņu piespiest izsūtīt aicinājumu partizāniem legalizēties, Irbe “kategoriski atteicās, paziņojot, ka netic padomju orgānu solījumiem par no meža iznākušo cilvēku neaizskaramību, un, kamēr valdība nepublicēs dekrētu par visu arestēto, sākot no 1940. gada, amnestiju, viņš neuzskata par iespējamu izsludināt šādu vēstījumu”.<sup>84</sup> Vēl vairāk — Irbe savā apkārtrakstā, kuru viņš nebija sasakaņojis ar Šeškenu, faktiski aicināja tautu atbalstīt mežabrāļus, palīdzēt “tiem, kas nav ar viņiem fiziski, taču cīnās par saviem principiem”<sup>85</sup>. Pēc Talonena atzinuma, “Baznīcas vadība — Irbe, Rozenbergs un Siļķe — bija spēcīga komanda gan teoloģiskajos un baznīcpolitiskajos, gan arī politiskajos un sociālajos jautājumos. Salauzt šo monolīto vienību nebija viegli.”<sup>86</sup> Tāpēc viņi tika izsūtīti. Bija skaidrs, ka arī nākamā vadība, ja izvēlētos līdzīgu taktiku, tiktu tāpat iznīcināta. Reālpolitiski raugoties, konfesoru un martiru paradigma baznīcas vadības līmenī sevi bija izsmēlusi atbilstošu cilvēkresursu trūkuma dēļ.

Kristīgās baznīcas klātbūtni un tās garīgo, morālo un humāno atbalstu šai cīņai pārstāvēja nevis kristīgo baznīcu vadība, kas centās izvairīties no atklāta konflikta ar okupācijas režīmu, bet gan dažādu konfesiju nedaudzi pilsoniski drosmīgi garīdznieki. Gan partizāniem, gan tautai nozīmīgi bija tie nedaudzie baznīcas kalpi, kas pārstāvēja tās vērtības konsekventi līdz pat to militārpatriotiskajām sekām.

Garīdznieku iesaiste cīņā pret okupantiem īstenojās plašā diapazonā — no

pedalīšanās kādas partizānu grupas darbībā un garīgā, humānā, informatīvā, loģiskā un materiālā atbalsta sniegšanas līdz nelegāli dzīvojošo personu slēpšanai.<sup>87</sup> Kā secina Inese Dreimane, piemēram, "A. Juhņevičs un E. Grāvītis izmantoja savu garīdznieka autoritāti, lai organizētu nacionālo partizānu kustību"<sup>88</sup>.

Aplūkošu tikai Latvijas lielāko konfesiju — luterāņu un katoļu — garīdznieku līdzdaļu. Ar partizānu kustību un nelegālistiem bija saistīti 25 katoļu un seši luterāņu garīdznieki.<sup>89</sup> Par pareizticīgo priesteru attieksmi pret partizāniem Dreimane raksta: "Latgalē, kur krievu tautības iedzīvotāju skaits bija daudz lielāks nekā citos Latvijas novados, neviens pareizticīgo priesteris nacionālajiem partizāniem palīdzību nesniegda, lai gan viņu vidū bija pareizticīgie — kā krievi, tā latvieši. Varbūt tas saistīts ar pareizticīgo priesteru lojalitātes trūkumu Latvijas brīvvalstij, tādēļ viņi norobežojās no tiem, kas cīnījās par tās atjaunošanu."<sup>90</sup>

## Daži garīdznieku atbalsta piemēri

Stompaku partizānu nometnē kādā no bunkuriem bija iekārtota kapela. Katru dienu tur dievkalpojumus vadīja un turpat pieņēma arī grēksūdzes Šķilbēnu katoļu draudzes prāvests, LNPA prezidija priekšsēdētājs priesteris Ludvigs Štagars (1905–1973, partizānu segvārds Pabērzs), kurš "ienāca mežā ar bisi plecā un Bībeli rokā"<sup>91</sup>. Viņš piedalījās vienības statūtu izstrādē, pagrīdes laikraksta izdošanā un bija viens no LNPA idejiskajiem iedvesmotājiem,<sup>92</sup> tāpēc ne velti "čekisti viņu meklēja un gribēja notvert vairāk nekā citus partizānus"<sup>93</sup>. Ar liturģiskajiem priekšmetiem un sakramenta elementiem viņu apgādāja kapucīnu mūks vācbaltietis Kārlis fon Gumpenbergs (tēvs Toms, *Karl fon Gumpenberg*, 1904–1984). Viņš arī pieņēma nelegālistu grēksūdzes.<sup>94</sup> Apcietinot viņam inkriminēja "bandītu idejisko iedvesmošanu un nacionālistiskas

organizācijas vadīšanu"<sup>95</sup>. Tā režīms novērtēja kristīgās vērtības kā sev bīstamas.<sup>96</sup>

Vanagu katoļu draudzes prāvests Antons Juhņevičs sprediķos drosmīgi uzstājās pret vācu un komunistu okupāciju, slēpa iesaucamos no mobilizācijas nacistu un Sarkanajā armijā. 1945. gada pirmajā pusē viņam izdevās apvienot Vārkavas un Līvānu pagastu mežos dzīvojošos nelegālus nacionālo partizānu vienībās. 1945. gada 24. augustā priesteri ievēlēja par LTS(p)A prezidija priekšsēdētāju. Kopā ar partizānu Jāni Zelču (1910–1947)<sup>97</sup> viņš uzrakstīja LTS(p)A statūtus. Par garīdznieka klātbūtni liecināja partizānu zvērestā pieminētā "uzticība Dievam un Tēvzemei", kā arī "Dieva un ārvalstu palīdzības" piesaukšana partizānu cīņu sekmīgai norisei.<sup>98</sup> Bez LTS(p)A organizatorisko un propagandas jautājumu risināšanas viņa jomā ietilpa partizānu garīgā aprūpe, kā arī ideoloģiskā iedvesmošana.<sup>99</sup>

Zeltiņu luterāņu mācītājs Eduards Grāvītis (1913–1973)<sup>100</sup> devās pagrīdē jau 1945. gada februārī. Viņš bija partizānu sakarnieks, organizēja Alsviķu pamieru<sup>101</sup> un izplatīja skrejlapas. Inese Dreimane apraksta viņa darbību: "E. Grāvītis, izmantojot savu garīdznieka autoritāti, aicināja jauniešus atbalstīt partizānus un pievienoties tiem, ko daudzi arī darīja."<sup>102</sup> Grāvītim inkriminēja "bruņotu bandu organizēšanu Valkas apriņķī, bandu vadītāju informēšanu par karaspēka un miliču skaitu pagastos, kā arī bandītu iedvesmošanu aktīvam teroram pret partijas un padomju aktivistiem"<sup>103</sup>. Pēc atgriešanās no izsūtījuma Kolimā 1961. gada 25. augustā viņam atņēma mācītāja registrāciju, apsūdzībā izmantojot denunciaciju, kurā bija teikts, ka viņš "aizlūdzot, lai jaunieši pie Dieva atgrieztos, savās runās aicina ticīgos propagandēt savus uzskatus [...] un draudzei līcis dziedāt Ērmaņa dziesmu "Dievs, sargi mūsu tēvuzemi!"<sup>104</sup>.

Palsmanes, Velēnas, Tirzas luterāņu mācītājs Pauls Birzulis (1913–1990, partizānu segvārds Dakteris Mednis)<sup>105</sup> bija LNPA ZA

štāba galvenais sakarnieks un partizānu grupu koordinators, organizēja partizānu uzbrukumus pagastu centriem, piegādāja viņiem operatīvo informāciju un medikamentus.<sup>106</sup>

Aizputes mācītājs Roberts Krontāls (1910–1953) vācu okupācijas laikā 1942. gadā savu nacionālo uzskatu un nacionālistiskas avizes izplatīšanas dēļ tika apcietināts un mēnesi pavadīja ieslodzījumā. Ar saviem sprediķiem viņš ātri iemantojis iedzīvotāju simpātijas un cieņu. Mācītājs atbalstīja partizānus ar pārtiku un naudu, izplatīja viņu laikrakstu “Daugavas Sargs”. Apcietināts dievkalpojuma laikā 1946. gada 24. novembrī. Spriedumā teikts, ka viņš bijis neapmierināts ar padomju iekārtu, uzturējies rakstiskus sakarus ar partizāniem, kā arī “svētījis tos tālākai cīņai pret padomju varu”<sup>107</sup>.

**Secinājums.** Kristīgā baznīca savu atbalstu nacionālo partizānu kustībai veica spontāni dažu drosmīgāko garīdznieku personās. Viņi savu kristīgo pārliecību īstenoja līdz pat tās militārpatriotiskajām sekām, sniedzot dažādu veidu atbalstu partizāniem. Viņu palīdzība galvenokārt bija garīga, humāna, informatīva, loģistiska, materiāla, arī nelegālu slēpšana u. c.

## Garīdznieku atbalsta nacionālajiem partizāniem teoloģiskais pamatojums un tā ētoss<sup>108</sup>

Kā jau minēts, par spīti komunistiskā okupācijas režīma brutālajam un masīvajam spiedienam un tā iedarbīgam, bija atsevišķi garīdznieki, kuri atbalstīja nacionālos partizānus. Viņu darbības teoloģiskā pamatojuma izpētei tad arī ir veltīta šī raksta sadaļa.

Autors apzinās, ka turpmākajam garīdznieku atbalsta partizāniem teoloģiskajam pamatojumam ir izteikti hipotētisks raksturs vismaz sekojošu iemeslu dēļ. Pirmkārt, pirmskara laikā neviena no baznīcām nenodarbojās ar šīs problemātikas izpēti, jo

bija daudzi citi aktuālāki jautājumi. Otrkārt, Latvijā nacionālo partizānu kara pieredze pirms Otrā pasaules kara bija īslaicīga — 1905. gada revolucionāru “mežabrāļu” kustība, 1919. gada latviešu partizānu cīņas pret sarkanajiem<sup>109</sup> un 1941. gada stihiski izveidojušos partizānu vienību cīņa pret bēgošajām Sarkanās armijas vienībām. Neviens no šīm cīņām baznīca nebija guvusi kādu teorētiski reflektējamu pieredzi. Treškārt, neviens no partizānu cīņā tieši vai netieši iesaistītajiem garīdzniekiem nenodarbojās ar pretošanās jautājuma sistemātisku teorētisko analīzi, vismaz par to nav nekādu tiešu vai netiešu liecību. To liedza pati okupācijas situācija. Ceturtkārt, teorētiska apcere rakstveidā nebija iespējama konspirācijas dēļ.

Vienīgais, kas atliek, ir, analizējot kristīgajām konfesijām kopējo ticības pamatdokumentu Biblii, censties hipotētiski rekonstruēt šo garīdznieku motivācijas teoloģisko pamatojumu. Neapšaubāmi, tas ir akadēmiski riskants pasākums, tomēr tas ir labāk, nekā no šīs tēmas izvairīties vispār.

## Bibliskā antropoloģija par cilvēka pamatuzdevumiem

Cilvēka miesīguma dēļ kristīgajā ticībā bibliskā antropoloģija ir cieši saistīta ar jautājumu par viņa apdzīvoto fizisko teritoriju. Kristīgās antropoloģijas izpratnē cilvēka virsuzdevums ir līdzdaļa Dieva pasaules uzturēšanas plānā, jo “Mēs esam Dieva darba biedri” (1Kor 3:9), kuru uzdevums ir “kopt un sargāt” (1Moz 2:15) Dieva mums uzticēto konkrēto pasaules daļu.<sup>110</sup>

Kopt, jo Dievs sākotnēji pasauli ir radījis “ļoti labu” (1Moz 1:31) un uzticējis cilvēkam to pārvaldīt (“lai valda pār [...] visu zemi”; 1Moz 1:26). Tā ir uzturošā, jaunrades un attīstības, dimensija, kas īstenojas cilvēces civilizācijas un kultūras sasniegumos. Latviešiem šāda Dieva uzticēta vieta ir Latvija. Partizānu presē lasām: “Lai atceramies [...], ka vienīgi šie ir mūsu mājas, mūsu dzīves

telpa, lai atceramies, ka svešie nāk un iet, bet mums Dievs licis izturēt un šē palikt, lai atceramies, ko labajos laikos sev un tautai solījuši: “No zemes šīs mēs izauguši esam, / Mums šajā zemē galvas jānoliek!”<sup>111</sup>

Sargāt ir “kopt” nodrošinājums. Partizāni rakstīja: “Tikai brīvā zemē var droši sējējs savu sēklu sēt, jo tikai brīvā zemē augļi nekritis par laupījumu svešām varmākām.”<sup>112</sup> Uzdevumi “kopt” un “sargāt” ir nesaraujami saistīti. Pasaulē, kurā līdztekus labajam mīt arī ļaunais, kā indivīdam, tā nācijai un tās baznīcai ir jābūt spējīgiem aizsargāt sevi un savus darba augļus.

Valsts pamatnācijas piederību konkrētajai teritorijai veido tās ilgstamība dotajā laiktelpā. Tā savu teritoriju saņem mantojumā no iepriekšējām paaudzēm un kopj, lai nodotu nākamajai izkoptāku un vērtīgāku. Partizāni, uzrunājot latviešu jaunatni, rakstīja: “Jaunieši, jūs esiet tie, kam pieder nākotne, un šodien mēs visi vienoti ejam ciņā par to. Tikai dēļ jums, jaunā latviešu audze, mēs pārkam ar asinīm brīvību. Jums mūsu valsti, Latviju, mēs gribam nodot tādu, kādu to saņēmām no pirmajiem brīvības cīnītājiem. Par to mēs stāvam un mirsim.”<sup>113</sup> Tikai pamatnācija, kas dzīvo savā zemē, ne citu tautu pārstāvji, kuri arī apdzīvo to pašu zemi, ir vitāli ieinteresēta rūpēties par tai uzticēto teritoriju. Vienīgi pamatnācija nodrošina teritorijas pastāvēšanu ilgtermiņā, jo ir Dievam atbildīga par to. Savukārt okupantiem anektētā teritorija ir tikai ekspluatējams resurss.

Nākamais indivīda un tautas uzdevums ir “meklēt Dievu” (Apd. 17:26–27), t. i., īstenot Dieva gribu sev uzticētajā laikā un telpā. Tauta pastāv, kamēr tiek uzturētas tās reliģijā kā pārļaicīgi nemainīgajā lielumā pamatotās vērtības, kas īstenojas tās garīgi morālo vērtību sistēmā, kultūrā u. tml. Izziņdot (tiekot izziņātai) reliģijai kā indivīda un kopības identitāti nosakošam motīvam, izziņdot arī tās veidotā civilizācija.

## Ļaunuma izpratne kristietībā

Kristīgā ticība ļaunumu identificē nevis kā bezpersonisku, anonīmu, bet gan kā personisku, tāpat konkrēti identificējamu personu — velnu, sātanu.<sup>114</sup> Kristīgajā skatījumā ļaunums nav pasaulei nepieciešams, jo tas nav sākotnējs, bet ir tikai esamībiski nejausšs faktors. Pēc savas dabas tas ir katastrofāls, jo veidojies esamības katastrofas — grēkākrišanas — rezultātā. Tādēļ ļaunums nav un nevar būt radošs, tikai destruktīvs. Tas nav pašpietiekams, bet ir esamībisks parazīts un tādēļ ir ekspansioniski agresīvs. Sv. Raksti vēsta, ka velna kā personificēta ļaunuma mērķis ir izpostīt Dieva darbu: cilvēku, viņa apdzīvoto teritoriju un Kristus darbu.

Sātana mērķis ir iznīcināt cilvēku kā Dieva cilvēcisko radību (jo cilvēks ir veidots pēc Dieva tēla (1Moz 1:27) un ar mūžīgu dvēseli), t. i., pašu cilvēcības ideju kā tādu (1Tim 2:15: “[...] kas nonāvējuši Kungu Jēzu un praviešus, kas mūs vajājuši, kas Dievam nav patīkami un ir naidīgi pret visiem cilvēkiem”). Partizāni par to rakstīja: “[...] [čekišti] grib iznīcināt visus mūsu senču tikumus un parašas, lai mēs kļūtu bezjūtīgi sadisti. Viņi grib latviešu tautu, tāpat kā citas, padarīt par bezdomu un bezjūtu masu, ieročiem saviem pasaules iekarošanas plāniem.”<sup>115</sup>

Velns cenšas iznīcināt totalitārā režīma okupēto konkrēto teritoriju kā Dieva radītās pasaules nozīmīgu daļu. Tāpat tam ir neciešams arī Kristus darbs (kristīgā vēsts) un no tā izrietošā vērtību sistēma — kristīgā kultūra visos tās līmeņos un simboliskajās izpausmēs.

Ļaunums ir ekspansīvs ne tikai fiziskajā, bet arī vērtībtelpā. Pēc teritorijas fiziskās okupācijas<sup>116</sup> tiek īstenota arī tās garīgās piederības maiņa. Tā izpaužas iepriekšējās vērtību sistēmas maiņā un tūlītējā tās destrukcijā. Tiek degradēti šīs vērtību sistēmas kultūras artefakti, tos iznīcinot un zaimojot. Okupētās tautas vērtības tiek morāli iznīcinātas, tās publiski un sistemātiski izņirgājot, apsmejojot, nicinot. Tā tiek demonstrēts

nesodāma ļaunuma pārspēks pār labo, parādot, ka labais ir bezspēcīgs, nespējīgs aizsargāt sevi un savējos (piemēram, čekisti to darīja, izliekot publiskai apskatei (pat pie baznīcām!) nošauto partizānu liķus). Savukārt garīgā, simboliskā un pārļaicīgā nozīmē zaimošana kā pretēja rīcība pielūgsmei ir ļaunuma triumsfs un pašapliecināšanās iepretim dievišķajai sākotnei un tās atvasinājumiem kultūrā. Tāpēc Latvijas nacionālo partizānu cīņai pret impērisko Krieviju tās PSRS veidā kā “Ļaunuma impēriju” bija svarīgi demonstrēt labā spēku, kā arī to, ka ļaunums nav visvarens, ka labais var būt uzvarošs. Pamatojot partizānu cīņas morālo leģitimitāti, Uldis Ģermanis sacīja: “Galvenais un izšķirīgais nacionālo partizānu lietā ir tas, ka runa ir par pretestību augstākā mērā kriminālam okupantu režīmam, kura mērķis bija centralizēti izplānots sistemātisks un konsekvents genocīds pret latviešu nāciju. Tāpēc jebkura pretestība šiem noziedzniekiem pret cilvēci — un viņu atbalstītājiem ir cildena lieta, kas neprasa nekādus citus attaisnojumus.”<sup>117</sup> Kamēr labais tiek aizstāvēts, ļaunais nav visvarens, jo tam nav varas vismaz pār labā aizstāvjiem. Tāpēc bruņota cīņa pret totalitāru režīmu ir garīgi pārļaicīgās piederības Dievam izpausme fiziskas cīņas veidā.

### **Baznīcas un totalitārā režīma konflikta izcelsme**

Piederība kristīgai ticībai nozīmē, ka cilvēka identitāte izriet no principiāli citas garīgi pārļaicīgās īstenības nekā pasaulīgā. Šī piederība citai īstenībai nosaka arī tās sociālpolitiskās noteiksmes.

Latvijas kristīgā baznīca ar savu esību un savas pamatfunkcijas (Dieva Vārda sludināšana, sakramentu izdalīšana u. c. svētdarbības) veikšanu vien pārstāvēja kādu totalitārai ideoloģijai nepakļautu un principiāli nepakļaujamu īstenību. Baznīca pasaulē darbojas kā Dieva “konsulāts”, Viņa pārstāvniecība. Tā ne tikai vēsta par, bet arī ienes citu — dievišķu — īstenību režīmam pa-

kļautajā vidē. Tāpēc baznīca un totalitārais režīms neizbēgami konfrontējas un konfliktē.

Totalitārisms izpaužas jau kā politiskās varas pretenzija sev totāli pakļaut sekularitāti. PSRS ateistiskā sekularitāte nebija tikai bez-dievīga, bet gan pret-dievīga. Ateistiskais totalitārisms sekularitāti padarīja par elku (idolizēja) un ideologizēja to. Režīms pasauli nošķīra no Dieva. Karojošais ateisms<sup>118</sup> bija totalitāras valsts likumsakarīga ideoloģijas komponente. Tas totalitāro valsti garīgi un morāli padarīja par “Ļaunuma impēriju”.

Bet, tā kā Dievs ir pārpasaulīgs, tad Viņā balstītās garīgi morālās vērtības ir neaizsnie dzamas ar režīma sekulārām sociālpolitiskām manipulācijām. Cilvēka personības totāla pakļaušana ir iespējama, vienīgi izslēdzot no personības diskursa Dievu,<sup>119</sup> ko totalitārais režīms arī centās individuāli panākt ar “padomju cilvēka” un kolektīvi — ar “padomju tautas” ideoloģiskā uzstādījuma — ieviešanu.

Jebkura diktatūra ar sev piemītošo politinstinktu izjūt baznīcas dievišķo autoritāti (“Dievam vairāk jāklausa kā cilvēkiem”, Apd 5:29) kā idejisku konkurentu, kā savu totalitāro ambīciju apdraudējumu. Jau pats baznīcas esības fakts Latvijā bija pretrunā ar valsts monoideoloģiju — komunismu — un tās oficiālo reliģiju — ateismu. Tādēļ konflikts starp baznīcu un totalitāro varu bija neizbēgams.

Pati cīņa pret okupāciju jebkurā tās izpausmē bija iznīcinātās Latvijas valsts idejai joprojām lojālo pilsoņu laicīgs pienākums. Okupācijas apstākļos, kad ir iznīcinātas līdzšinējās valsts struktūras, katram pilsonim jāuzņemas atbildība par šo uzdevumu veikšanu (piemēram, nācijas bruņoto spēku iznīcināšanas gadījumā ir pienākums kļūt par savas valsts aizstāvi<sup>120</sup>). Latvijas kristiešiem tas vienlaikus bija arī viņu garīgs pienākums, jo Dieva dotie pamatzdevumi cilvēcei — kopt, sargāt un meklēt Dievu — attiecas ne tikai uz indivīdu, tautu un valsti,

bet arī uz baznīcu. Tāpat kā armijai jāsar-  
 gā fiziskā teritorija, arī baznīcas uzdevums  
 ir sargāt savas nācijas garīgi pārlaicīgo pie-  
 derību tās konkrētās vērtībizpasmēs. Tai  
 ir jāpaliek patiesības pusē, tā konsekventi  
 jāapliecina, jāturpina vadīt un sargāt tautas  
 morālā un ticības dzīve.

### **Kristīgā apliecinājuma militārpatriotiskā konsekvence**

Tā kā baznīca prasa patiesību apliecināt  
 konsekventi, tad konflikts starp okupācijas  
 varu un Latvijas baznīcu bija neizbēgams.  
 Baznīcas iesaistīšanās cīņā, kaut arī tikai  
 dažu drosmīgāko garīdznieku personās (vis-  
 biežāk garīgā, morālā un humānā atbalsta  
 veidā) pret komunistisko režīmu kā garīgi  
 pārlaicīgu ļaunumu bija tikai likumsakarīga.

Šis bezkompromisa cīņas pamatā bija  
 kristīgā izpratne par cilvēka brīvību kā viņa  
 būtisku noteiksmi. Saskaņā ar kristīgo mācī-  
 bu cilvēks ir radīts sākotnēji brīvs un brīvībai  
 (“Jūs, brāļi, esat svabadībai aicināti”, Gal  
 5:13). Atrāšanās Dieva Vārdu noteiktajā pa-  
 tiesības teritorijā nodrošina patiesības bez-  
 kompromisa apliecinājumu un demonstrē  
 brīvības principiālo iespējamību.

Totalitārisma apstākļos brīvība ir iespē-  
 jama tikai tik ilgi, kamēr notiek cīņa pret  
 varmācīgo režīmu. Šādā situācijā cīņa ir  
 vienīgais brīvības pastāvēšanas veids. Indi-  
 vīdam iesaistīšanās aktīvā cīņā pret režīmu  
 nozīmēja sevis pilnīgu atdošanu patiesības  
 rīcībā. Ar to cīnītājs zaudēja sava privātuma  
 tiesības uz savu dzīvi. “Par savu pārlicību  
 / ar dzīvi parakstos” — apliecināja nacio-  
 nālā pretestībniece Bronislava Mārtuževa  
 (1924–2012), okupācijas laikā aizliegta  
 dzejniece.<sup>121</sup> “No šī brīža viņš visu savu laiku  
 un spēkus veltīja partizānu kustībai” — par  
 mācītāju Pauli Bīrzuli saka Turčinskis.<sup>122</sup>  
 Tā kā sevis atdošana patiesības rīcībā ir  
 kalpošanas būtība, tad arī bezkompromisa  
 patiesības apliecinājums līdz pat iesaistei  
 partizānu cīņā bija nevis ārkārtēja, bet li-  
 kumsakarīga kristīgu cilvēku stāja.

Garīdznieku atbalsts partizāniem:

- 1) apliecināja viņu cīņu kā cīņu par Rietu-  
 mu civilizāciju,<sup>123</sup> kā tās aizstāvēšanu  
 pret komunistisko anticivilizāciju. Kā  
 norāda Strods: “Latvijas nacionālo par-  
 tizānu karš bija Rietumeiropas vērtību,  
 Rietumeiropas civilizācijas cīņa<sup>124</sup> pret  
 bizantisko Austrumu civilizāciju Eiropas  
 civilizācijas austrumu robežā, kuru bija  
 okupējusi PSRS totalitārā impērija.”<sup>125</sup>  
 To apstiprina arī Ģermanis: “Daudzi lat-  
 viešu karavīri, kaujas laukā neuzvarēti,  
 toreiz atteicās kapitulēt padkrieviskajai  
 anticivilizācijai un devās mežā, lai turpi-  
 nātu pretestību okupantiem.”<sup>126</sup>;
- 2) apstiprināja, ka partizāni pārstāv neat-  
 karīgās Latvijas vērtības, jo Latvija bija  
 eiropeiskās vērtībās balstīta valsts. Zīmī-  
 gi, ka lēmumus par represijām partizāni  
 pieņēma saskaņā ar Latvijas Republikas  
 Kara sodu likumu. Piemēram, Stompaku  
 nometnē pastāvēja partizānu kara tiesa,  
 kas tiesāja nodevējus un kolaborantus.  
 Arī šādā gadījumā garīdznieka autori-  
 tātei bija nozīme: “Kad partizāni nolē-  
 ma [...] [nodevēju] nošaut, tika prasīts  
 arī L. Štagaram. Viņš teica: “Ja jāšauj,  
 tad jāšauj...””<sup>127</sup> LNPA Ģenerālštābs  
 1947. gada 5. augusta paziņojumā brī-  
 dināja “visus spieģus, nodevējus un ziņo-  
 tājus, kas, vieglprātības, asinskāres vai  
 materiālo interešu vadīti, gribētu turpināt  
 pretvalstisko darbību”. Vēl tā paša gada  
 aprīlī LNPA Ģenerālštāba Pretizlūkoša-  
 nas daļa izdeva rakstisku brīdinājumu  
 spieģiem, ka “turpmāk nesaudzīgi apka-  
 rosim spieģošanu un nodevību”<sup>128</sup>. Vār-  
 du “pretvalstiska darbība” un “nodevība”  
 lietojums norāda, ka partizāni iestājās  
 pret Latvijas valstiskuma iznīcināšanas  
 pieļaušanu;
- 3) garīdznieki uzturēja partizānu pretes-  
 tības garu,<sup>129</sup> viņu cīņas motivāciju,<sup>130</sup>  
 apliecinot, ka viņu cīņa ir pamatota kris-  
 tietības vērtībās. Garīdznieki apliecināja,  
 ka taisnība kā dievišķi pamatota vērtība

galu galā tomēr uzvar, pat ja pēc militāriem kritērijiem uzvara nav vēl paredzama. Cīnīties patiesības pusē aizvien nozīmē cīnīties uzvaras pusē, par kuru toreiz nevarēja zināt, kad un kā tā pienāks. Šī apziņa palīdzēja partizāniem cīnīties divpadsmit garus gadus bez jebkāda nozīmīga Rietumu atbalsta.<sup>131</sup>

Motivējošā saikne starp partizāniem un viņus atbalstošajiem garīdzniekiem bija savstarpēja. Garīdznieku atbalsts un līdzdalība stiprināja partizānu motivāciju, savukārt partizānu cīņas motivēja garīdzniekus drosmīgāk apliecināt patriotiskās vērtības, uzrunājot draudzes. Tas stiprināja tautas pretestības apziņu, kas savukārt nodrošināja morālo, materiālo un humāno atbalstu partizāniem.

### Teoloģiskā pamatojuma ētoss

Laicīgajiem cīnītājiem viņu patriotisms bija balstīts pamatotā sašutumā par Baigā gada upuriem, aizskartajā nacionālajā un valstiskajā pašapziņā, vēsturiskā taisnīguma apziņā, savas tautas pretenzijās uz Dzimtenes teritorijas piederību tai u. tml. Tā bija arī elementāra paš aizsardzība — vajadzība aizstāvēt sevi un savus tuvākos.

Savukārt garīdzniekiem to papildināja vēl arī viņu ticības konkrēti aspekti. Tos īsi var aprakstīt šādi.

Garīdznieki zināja, ka Dieva baušļu izpilde saskaņā ar Viņa vēstīto — “tev būs turēt Viņa likumus un Viņa baušļus, ko Es tev šodien pavēlu, lai tev labi klājas un taviem bērniem pēc tevis un lai tu ilgi dzīvotu tanī zemē, ko Tas Kungs, tavs Dievs, tev dod mūžīgi” (5 Moz 4:40) — sniedz arī solīto laicīgo svētību, proti, iespēju apdzīvot Viņa doto zemi, latviešu tautas gadījumā — Latviju. Šīs saiknes starp Dievu un Dzimteni nozīmīguma apzināšanos izsaka senais latīņu moto: *Pro Deo et Patria* — par Dievu un Tēvzemi.<sup>132</sup>

Mūsu tautas kristīgā patriotisma ētoss ir izteikts jaunlatvieša Baumaņu Kārļa

(1835–1905) 1873. gada tautas lūgšanā “Dievs, svētī Latviju!”, kas 1920. gadā likumsakarīgi tapa par valsts himnu. Tajā ne tikai minētas mūsu svarīgākās vērtības — Dievs, Latvija un tauta (meitas, dēli) —, ne tikai norādīta cēloņsakarība starp tām (tauta šajā kopējā lūgšanā vērsas pie Dieva), bet arī atklāts Dieva un latviešu tautas saiknes raksturs, proti, svētība.<sup>133</sup> Tā izteikta ar vārdiem “latvju meitas zied, latvju dēli dzied” un “laid mūs tur [Latvijā] laimē diet”. “Laimē diešana” vēsta par ideālo stāvokli, kas konkretizējas “ziedēšanā” (zieda identitātes augstākais estētiskais īstenojums). “Latvju meitās” tas parādās kā sievietes estētiskais miesīgais un dvēseliskais skaistums, pievilcība un daile. “Latvju dēlu dziedāšana” ir nepragmātiska estētiska darbība, kas kolektīvi un svinīgi pauž Dieva doto latvisko identitāti. Bet tauta “zied” un “dzied”, kad uzdevums kopt un sargāt mūsu Ēdeni — Latviju — tiek sekmīgi pildīts.

Tātad latviešu kristīgajam patriotismam nepiemīt spirituālisms, kas uzsvērtu tikai Dievu, noniecinot Viņa dotās materiālās vērtības. Tas nav arī sekulārs patriotisms, kas pāri visam celtu Latviju pašu par sevi. Lūgšanas — himnas — formula “Dievs, svētī Latviju!” sasaista tajā minētās vērtības vienotā veselumā. Tas piešķir himnai cildenumu un patiesu, celsmīgu patosu. Tās teksts un mūzika norāda un aicina uz pārpragmātisku vērtību īstenošanu. Saikne starp mūžīgo, pārlaicīgo, svēto un laicisko, materiālo, kas atspoguļojas himnā, darīja latviešu patriotismu arī okupācijas apstākļos par nozīmīgu garīgi morālu un motivējošu spēku. Tās dziedāšana aizvien stiprināja nacionālos partizānus un latviešu patriotus.

To atzīmē Talonens: “1945. gada 18. novembrī Latvijas neatkarības dienā mācītājs Pauls Birculis mudināja draudzi dievkalpojumā Palsmanes baznīcā dziedāt Latvijas himnu. Tajā pašā dienā Hugo Grīvāna<sup>134</sup> vadītajā dievkalpojumā Ventspils baznīcā pamudinājums dziedāt himnu draudzei



pat nebija vajadzīgs. Šie spontānie nacionālo jūtu izpaudumi no varas iestāžu puses tika vērtēti kā ārkārtīgi bīstami.”<sup>135</sup>

Šis kristīgā patriotisma ētoss — celmsīgi motivējošā saikne starp dievišķo (Dievs) un materiālo (Dzimtene un gādība par to) — likumsakarīgi parādījās arī nacionālo partizānu cīņu laikā. To sastopam partizānu dokumentos, partizānu folklorā un sadzīvē.

- Partizānu oficiālajā dokumentācijā, piemēram, LTS(p)A zvērestā: “Zvēru būt uzticīgs Dievam un Tēvzemei [..]. Būt drošsirdīgam, nebaidīties no atbildības Dieva, sirdsapziņas un latviešu tautas priekšā.” LTS(p)A prezidijs uzdeva partizānu vienībās noturēt svinīgus 11. un 18. novembra dievkalpojumus, “aizlūdzot Dievu par kritušajiem varoņiem un izlūdzot Dieva palīgu un svētību brīvības atgūšanas darbā”<sup>136</sup>.
- Partizānu folklorā, piemēram, “Partizānu dziesmā”: “Par Latviju sargvietā stāvēt / uz mūžu mūs nolīcis Dievs.”<sup>137</sup> Publicistikā: “Dievs, ved pie brīvības tās tautas, kuru asinis ar varoņu klieudz pēc patstāvības, pēc neatkarības.”<sup>138</sup>
- Ikdienā (LNPA partizāne katoliete Mikalina Supe (1923–2022))<sup>139</sup> vienā kabatā nēsāja rožukroni, otrā — pistoli.

Garīdznieku — partizānu atbalstītāju — ticības ētoss, gars bija viņu kristīgā pārliecība par nepieciešamību līdzdarboties cīņā pret ateistisko komunismu un šo cīņu atbalstīt ar viņiem pieejamiem līdzekļiem.

## Secinājumi

Baznīcas un karojoši ateistiskā komunistiskā režīma konflikta pamatā bija abu institūciju garīgi pārļācīgo būtību un vērtību sistēmu principiālā nesavienojamība un no tā arī izrietošā līdzāspastāvēšanas neiespējamība.

Latvijā no 1944. līdz 1956. gadam Austrumu bizantiski despotisko tradīciju pārstāvošā impēriskā Krievija PSRS veidolā veica

agresiju pret Rietumu civilizācijas vērtības pārstāvošo Latviju.

Bruņotā cīņa ir konsekvētākā pretestība totalitāriem okupācijas režīmiem, kas nepieciešama nācijas dzīvības, tās pašcieņas, vērtību sistēmas, kā arī tās baznīcas netraucētas darbības saglabāšanai. Tāpēc tikai likumsakarīgi, ka Latvijas kristīgā baznīca, kaut arī tikai dažu garīdznieku personās, ir piedalījusies nacionālo partizānu cīņā.

Baznīcas garīgā, morālā un humānā līdzdalība un atbalsts nacionālajai pretestības kustībai ir pamatots tās mācības pamatdokumentā Bībelē, tās vērtībās. Šī stāja ir nepieciešama arī pašai baznīcai tās ticības konsekvences apliecināšanai. Šajā kontekstā jāatzīmē, ka Latgalē divu lielu partizānu grupējumu — LTS(p)A un LNPA — vadītāji bija garīdznieki — Antons Juhņēvičs un Ludvigs Štagars. Viņi nebija militārpresonas, viņu funkcija bija vērtībiskā, idejiski motivējošā. Tā latviešu kristieši novērtēja, ka cīņa ar komunistisko režīmu vispirms ir vērtību cīņu.

## P. S. Mācība X stundai

Latviešu nācijas vēsture nav pašmērķīga pagātnes pētniecība. Kā pati vārda “vēsture” izcelsme saka, tās uzdevums ir ne tikai atbildēt uz empīriskiem jautājumiem, kas, kur, kad, ar kādiem līdzekļiem un kādiem rezultātiem ir veicis kaut ko nācijai nozīmīgu. Kamēr latviešu nācijas vēstures filozofija vai tās vēstures pedagogija kā īpaša mūsu vēstures apakšnozare vēl nav izveidojusies, Latvijas vēsturei ir uzdevums pašai vēstīt<sup>140</sup> arī par latviešu nācijas esības jēgu.

“Vēstures augstākie likumi atrodas ārpus mums saskatāmās vēstures,” reiz sacīja *Dr. hab. hist.* prof. Heinrihs Strods.<sup>141</sup> Latviešiem Sv. Rakstu pavēle “meklēt Dievu” (Apd 17:26–27) nozīmē īstenot Viņa gribu mums uzticētajā ģeogrāfiskajā telpā — Latvijā. Baznīciskā nozīmē tas ietver Vārda un sakramenta regulāru kalpošanu, bet tās laiciskā jēga ir šo teritoriju latviskot, t. i.,

īstenot mums doto Dieva latvisko identitāti tajā saskaņā ar Viņa gribu.

Lai tas varētu notikt, mūsu tautai kā jebkurai citai ir vajadzīgs būtisks priekšnosacījums — brīvība kā neviena un nekā ne-traucēta iespēja veikt šo savu pastāvēšanas virsuzdevumu.

Ģermanis saka: “Latviešu tautas vēsture ir stāsts par latviešu tautas nemītīgo brīvības cīņu, par lieliem upuriem un slaveniem varoņdarbiem.”<sup>142</sup> Pārskatot latviešiem dramatisko 20. gadsimtu, var sacīt vēl vairāk: latviešu tauta vienmēr ir gribējusi būt pati, saglabāt un attīstīt savu identitāti. Tādēļ tā arī vienmēr cīnījies par savu brīvību — morāli labvēlīgos (Neatkarības karš), morāli nelabvēlīgos (Latviešu leģions, nacionālie partizāni) un morāli neiespējamus apstākļos (nevardarbīgā pretestība komunistu okupācijas laikā), vienmēr! Tāpēc *latviešu vēstures vēsts* nav, ka tā ir apspiesto un izmantoto vēsture, bet gan ka *tā ir mūsu brīvības alku, pretošanās cīņu un uzvaru vēsture*. Un tajā hronoloģiski garākai karadarbībai — 12 gadus ilgajām nacionālo partizānu cīņām — ir ļoti nozīmīga loma.

Vēstures jēgas vektors ir nākotne, proti, mums ir jāapgūst savas vēstures mācību stundas un jāprot tās lietot. Par okupācijas stāvokli Strods vēsta: “Iekarošana vēl nav uzvara, sevišķi, ja tauta gatava pretoties un cīnīties par savu valsti.”<sup>143</sup> Nacionālo partizānu kustība izkala atziņu, ka “*valsts neaiziet bojā, kamēr tās pilsoņi turpina izrādīt pretestību aneksijai*”<sup>144</sup>.

Pēc 2008. gada Krievijas (Krievijas Federācija) iebrukuma Gruzijā un 2014. gada Krimas aneksijas un ilgstošās karadarbības Donbasā un Luhanskā, kā arī kara darbības izraisīšanas Ukrainā 2022. gada 24. februārī ilūzijas (ja kādam tās bija) par tās miermīlīgo raksturu ir zudušas. Reālistiski domājošie iepretim anestezējošam politikorektuma diskursam saprot, ka katra valsts, kas robežojas ar Krievijas Federāciju, ir tā vai citādi apdraudēta. Arī mēs. Pat ja

konvencionāls militārs iebrukums kādā brīdī šķiet maz ticams, taču pilnīgi ar to nerēķināties nedrīkst.

Kā Latvijas baznīcai rīkoties X stundā? Baznīcas intelektuāļi šo jautājumu nav pat formulējuši, turpretim šveiciešu totālās pretošanās speciālists Hanss fon Dahs (*Hans von Dach*, 1927–2003) jau 1965. gadā izdotajā grāmatā “Totālā pretestība” skaidro baznīcas stāvokli okupācijas apstākļos.<sup>145</sup>

Apakšnodaļā “Baznīcas attieksme cīņā pret baznīcu” autors saka: “Totalitārais ienaidnieks vienmēr sauks baznīcu par potenciālu “ienaidnieku” un attiecīgi cīnīsies pret to. Tas lietos izcilu gudrību un pakāpeniski īstenos dzīves dekrizianizāciju, lai neizraisītu liekas aizdomas. Tas neiznīcinās baznīcu vienā reizē, bet centīsies to veikt vairāku gadu laikā. Ja tas rīkotos par ātru, tas izraisītu vispārēju pretestību.”<sup>146</sup>

Dahs iedrošina baznīcu izrādīt pretestību un dod konkrētus padomus rīcībai: “Cīņai pret baznīcu ir arī pozitīvi aspekti. Tā nodala iepriekšējos sekotājus no patiesi ticīgajiem. Kad baznīcai ir jāveic upuris, tā gūs arī ciešākas attiecības ar to iedzīvotāju daļu, kas bija atturīgi iepretim tās pūlēm un mērķiem. Kad baznīca tiek vajāta, tā spēs veikt patiesu misijas darbu. Lielākās grūtības un lielākās veiksmes iespējas ir tieši saistītas. Baznīcai jākoncentrējas cīņai pret neiecietību un personības kultu. Baznīcai jāuzsver fakts, ka katrs Dieva bauslis [tā ievērošana vai neievērošana] tiks agri vai vēlu atmaksāts. Tai jākultivē attieksme “palīdzi tuvākajam” un jāsauc par tādu katrs vajātais. Tai jāaicina ievērot visus kristieša pienākumus — kā pretošanos varas ļaunprātīgai izmantošanai, nepaklausību rīkojumiem, kas aizskar reliģisko brīvību, un jāatgādina cilvēkiem, ka bērni ne tikai pieder saviem vecākiem, bet ka tie viņiem ir arī jāaudzina.”<sup>147</sup>

Var arī piebilst, ka baznīcai jākoncentrējas uz vispārcilvēcisko vērtību saglabāšanu. Tās grūti apstrīdēt ir pat totalitārai varai. Piemēram, tai jāsludina cilvēkmīlestība

neatkarīgi no varas noteiktajiem “ienaidniekiem”. Jāiestājas pret jau minēto neiecietību, personības kultu u. c. netikumiem, kas būtiski raksturo okupācijas varu. Slēptā cīņā pret to ir teoloģiski pamatojama ar pirmo bausli. Sv. Raksti sniedz plašas iespējas garīdzniekam daudz pavēstīt, izmantojot Bībeles līdzības un runājot zemtekstos. Dahs sniedz konkrētus padomus garīdzniekam: “Iznicini vai noslēp tavā ricībā esošos visus reliģisko grupu [...] reģistrus, citādi tos izmantos ienaidnieks, lai lietotu ķilnieku sarakstu sastādīšanai un deportēšanai. Ja [...] baznīcas dievkalpojumus, Kristības, Sv. Vakarēdienu, konfirmāciju u. c. jaunie diktatori aizliegts, kas noteikti agri vai vēl notiks, pieņem fiktīvu nodarbošanos. Vislabākais piesegs ir tāds, kas ļauj daudz pārvietoties, — kurjers, gāzes vai elektrības kantora mērījumu nolasītājs, kādas organizācijas līdzekļu piesaistītājs, apdrošināšanas aģents u. tml.”<sup>148</sup>

**Secinājums.** Baznīcai arī okupācijas apstākļos ir jāturpina būt savas nācijas garīgajam sargam, esot aizvien nomodā par tās vērtībām un nepieciešamības gadījumā arī jāstājas cīņā par to aizstāvību.

P. S. Šis raksts veltīts trīs partizānēm, Rīgas Augšamcelšanās ev. lut. draudzes locekļēm — Mirdzai Rošonokai, Birutai Balandei, Annai Trēziņai-Vīrai.

Mirdza (Milda, Ērika) Rošonoka (dz. Avočiņa, 31.01.1928.–15.09.2014.) mācījās Rēzeknes privātskolā, apguva angļu un latīņu valodu. Karā piedzīvoja krievu zemi pikējošo lidmašīnu ložmetējuguņi pret civiliedzīvotājiem. Tik zemu, ka varēja saredzēt pat lidotāju sejas. 1946. gadā, studējot medicīnu, Mirdza iesaistījās bēgļu pavadīšanā uz Kolkas laivām un pārsienamā materiāla sagādē un nogādāšanā mežabrāļiem. Ar draugiem gatavoja atentātu Latvijas nodevēja Viļa Lāča (1904–1966) sodīšanai. Svinīgā sēdē Virsnieku namā (Rīgas Latviešu biedri-

ba), Lācim paceļot telefona klausuli, notiktu sprādziens. Grupā bija ielavījies nodevējs. Čekisti draudēja iznīcināt viņa ģimeni, ja tas neatklās pretošanās grupu. Nakts kratīšanas laikā (1947) čekisti neatrada Mirdzas ieroci — brauniņu. 1947.–1949. gadu Mirdza pavadīja Stūra mājas pagrabā. Viņu bieži ievietoja “sobačņikā” (1 m<sup>2</sup>[!] karcerī) vienā krekliņā, jo viņa dziedāja patriotiskas dziesmas. Pratināšanas notika naktīs. Bet pat čekā bija kāds labs sargs. Kad vakarā Mirdzu kārtējo reizi ievietoja ledainā karcerī, viņš, skaļi un nešpetni lamājoties (lai “nenostučītu”), iesvieda tajā siltu kažoku. No rīta to savāca. Viņš arī nogādāja ieslodzīto zīmītes uz āru. Pratinātājs Mirdzai teica, ka nekādas Latvijas vairs nav, bet Mirdza atbildēja, ka vēl dziedās himnu pie Brīvības pieminekļa! Maskavas prokurors atteicās Mirdzu apsūdzēt, jo nebija savākti pierādījumi un viņa bija vēl nepilngadīga. Tad prokuroru nomainīja. Tas viņai piesprieda 25 gadus lēģerī. Vilis Lācis apmeklēja tiesas sēdi un bija ļoti neapmierināts par nepiespiesto augstāko soda mēru. Mirdzu nosūtīja uz *OZERLAG (Ozjornyj ispravitel'no-trudovoj lager', Oso-byj lager' No. 7)*, kas atradās starp Taišetu un Bratsku. Ieslodzītajiem ierodoties, administrācija teica: “Mēs jūs atvedām nevis pāraudzināt, bet iznīcināt.” Mirdzai tika piešķirts numurs *Shh-38811*, un viņu norīkoja uz smagākajiem — meža ciršanas — darbiem. Bija šausmīgs bads un pazemojumi. Ja neizpildīja normu, maizes gabaliņu samazināja. Kad Mirdza kā ģindenis (krievu val. apzīmējums — *dohodjaga*) nonāca nometnes lazaretē, kāda ieslodzīta daktere viņu, barojot ar karotīti, uzcēla kājās. Apendiksa operāciju daktere viņai veica ar vienīgo pieejamo anestēziju — glāzi spirta. Mirdzu kā *dohodjagu* norīkoja liķu aprakšanā. Katram liķim sargs ar durkli sašķaidīja galvaskausu drošībai, lai neaizmūk. Šī skaņa nepameta Mirdzu visu mūžu. Pēc darbiem ieslodzītie barakas stūros pulcējās uz nodarbībām — vēstures, valodu, literatūras u. c. Zāgējot

malku, ieslodzītie profesori strīdējās, kurš filozofs labāk izprata sabiedrību — Sokrāts vai Platons? Apsargs prasīja, no kuras barakas tie ir? Bija sargi, kas tīšām nogrūda no ceļa ieslodzīto un nošāva par “it kā bēgšanu”, par ko administrācija kā balvu piešķīra pulksteni. Ik pa brīdim notika ieslodzīto sacelšanās; tad tos pārcēla uz citām nometnēm, lai nerastos pierašana un draudzība. Lēģerī viņa satika savu vēlāko vīru vecģimnieku Ivanu Rošonoku (1911–1982), ārstu kardiologu no Rīgas (apcietināts 1941). Pēc rehabilitācijas Mirdza atgriezās Latvijā (1956), turpināja studijas, absolvējot Medicīnas fakultāti ar izcilību. Mirdza specializējās toreiz jaunā nozarē — citoloģijā. Viņa izveidoja un vadīja Republikas Citoloģisko laboratoriju (ap 1960–1998), radīja plašu to tīklu Latvijā. Par īpaša citoloģisko preparātu analīzes aparāta radīšanu Mirdza saņēma PSRS Valsts prēmiju un aizstāvēja doktora disertāciju. Okupācijas laikā viņa klausījās Rietumu raidstacijas, apmeklēja lielos baznīcas svētkus. Atmosdā laikā Mirdza pievienojās pretkomunistiem, balotējās no Kurzemes saraksta, vadīja Vidzemes priekšpilsētas Represēto biedrību. Bija aktīva Augšāmcelšanās draudzes locekle (represiju piemiņas vietas kopēja, Lāčplēša kara ordeņa kavalieres Elzas Žigļevicas (1898–1919) kapa kopēja).<sup>149</sup>

Biruta Balande (dz. Bērziņa, dz. 04.04.1932.) dzimusi Valmieras apriņķa Katvaru pagasta Skolasbrīņķu mājās. Mācījās Limbažu vidusskolā. Pēc 1949. gada deportācijas viņa iestājās Jāņa Pēterona vadītajā nelielā pretestības grupā, kas palika pēc partizāna Viļa Skujiņa (1922–1982) grupas sagrāves (1945. g. 28. okt.). Biruta Balande atbalstīja partizānus ar pārtiku un sakariem. Partizāni Brīņķu muižā bija uztaisījuši bunkuru muižas ēkas pagrabā. Nodevības dēļ viņus 1951. gada 29. maijā aplenca sarkano karaspēks, sadursmē gāja bojā trīs partizāni. Atbalstītāji, viņu starpā

arī Balande, tika arestēti. Balandi 23. augustā Kara tribunāls Valmierā tiesāja, pēc 17. un 58.<sup>1a</sup> pantiem (Tēvijas nodevība), piespriežot 10 gadus stingrā režīma cietumā un piecus gadus tiesību ierobežojumus. Pa etapu nosūtīta caur Novosibirsku, Sverdlovsku, Taišetu uz stingrā režīma cietumu Novočunkas nometnē. 1956. gadā Balandes lietu pārskatīja, samazinot sodu uz pieciem gadiem, noņemot arī tiesību ierobežojumus. 1956. gadā Balandi nosūtīja brīvajā izsūtījumā uz Tomskas apgabalu, Kaževņikovas komendatūru, Jelovkas ciematu. Viņa atgriezās Latvijā 1956. gada septembrī. Formāli ieguva pieraksta vietu Vecāķos, dabūja smagu, bet labi atalgotu darbu “Latvijas bērza”, tādēļ varēja finansiāli palīdzēt tuviniekiem. Mitiņājās gultas vietā Sarkan- daugavā. 1957. gada 2. novembrī apprecējās ar politrepresēto Staņislavu Balandi. Līdz Atmosdāi Balande strādāja ķīmiskajā tīrītavā. 1990. gadā iestājās Rīgas Augšāmcelšanās ev.-lut. draudzē, kurā aktīvi un priekšzīmīgi kalpo joprojām. 2019. gada 4. decembrī mācītājs Guntis Kalme par izcilu kalpošanu viņai pasniedza Latvijas ev. lut. Baznīcas apbalvojumu “Uzticības vairogs”. 2005. gada 19. jūlijā Balande saņēma Nacionālās pretošanās kustības dalībnieka statusu (apliecība Nr. 0100731, lēmums Nr. 169) un krūšu nozīmi.

Anna Trēziņa-Vīra (04.10.1924.–19.07.2015.) pēc Latvijas okupācijas aktīvi iesaistījās pretestības kustībā, 1949. gadā arestēta un izsūtīta uz 10 gadiem Sibīrijā. Pēc atgriešanās ilgus gadus strādāja Valsts elektrotehniskajā fabrikā (VEF), pēc Atmosdā iestājās Rīgas ev. lut. Augšāmcelšanās draudzē. Saskaņā ar sava vīra Latviešu leģiona brīvprātīgā karavīra Kārļa Vīra gribu pēc viņu abu aiziešanas novēlēja pusi no sava mantojuma Latvijas aizsardzības vajadzībām.<sup>150</sup>

*Raksts ir recenzēts.  
The article is peer-reviewed.*

## Avoti un piezīmes

- <sup>1</sup> Šī raksta tapšanas laikā vēl nebija iznākušas izcilā partizānu pētnieka Zigmāra Turčinska (dz. 1974) jaunākie darbi. Sk.: Turčinskis Z. *Ziemeļlatgales "Neatkarības vienība". Pretošanās padomju okupācijai. 1946.–1954. gads*. Rīga: Latvijas Mediji, 2021, 574 lpp.; Turčinskis Z. *Ziemeļvidzemes Mežabrāļi*. Rīga: Latvijas Mediji, 2022, 446 lpp.
- <sup>2</sup> Vārds "partizāns" cēlies no franču *partisan*, itāļu *partigiano* ('partijas aizstāvis') un *parte* ('daļa'). Sk.: <https://www.etymonline.com/word/partisan>. Sk. 2022. g. 30. janv. Partizāns ir "persona, kas ietilpst galvenokārt no vietējiem iedzīvotājiem veidotu bruņotu vienību sastāvā un cīnās pret pretinieku tā okupētajās teritorijās; arī pretošanās kustības dalībnieks". Sk.: Justs F. *Militāro jēdzienu skaidrojošā vārdnīca*. Rīga: Avots, 2008, 1231 lpp.: 697.
- <sup>3</sup> Gustavs Tūrs (arī Turs, Turss, 1890–1973) mācījās Rīgas Aleksandra un Pēterburgas Alekseja ģimnāzijā. Tērbatas Universitātē studēja (1910–1918) jurisprudenci, vēlāk teoloģiju. No 1918. gada kandidāts Cēsu, no 1919. gada — Ļaudonas draudzē. Ordīnēts 1920. gadā. Neilgi kalpojis Sīkeles, Bornes, Kalupes, Preiļu un Krāslavas draudzēs. Skolotājs un mācītājs Bauskā (1920–1942), Codē (no 1926), Mežotnē un Budbergā (1920–1924); Sātu un Zemītes draudzēs (1944–1945), Alūksnes draudzē (1945–1946), Rīgas Sv. Jāņa draudzes virsmācītājs (1946–1949). Arhibīskapa p. i. (1946–1948), Virsvaldes prezidents, 1948. gada 14. martā ievēlēts par arhibīskapu. 1954. gadā nodibināja Teoloģiskos kursus, izveidoja LELB IX Ģenerālajā Sinodē 1948. gada 14. martā pieņemto baznīcas Satversmi, piedalījās jaunās Dziesmu grāmatas sastādīšanā, vadīja Jaunās Derības emendācijas komisiju, vadīja Baznīcas kalendāra un dziesmu lapiņu izdevniecību. 1959. gadā Leipcigas Universitātes Teoloģijas fakultātē ieguva *Dr. theol. h. c.* grādu. Izveidoja sakarus ar ārzemju baznīcām. Savu iespēju robežās centās noturēt varas spiedienu pret LELB. 1968. gada 23. martā tika piespiests emeritēties.
- <sup>4</sup> Protams, baznīcas vadītāji, kuri izvēlējās šo ceļu, guva arī zināmus privātus labumus, kaut vai relatīvu personisko drošību no varas represijām, kas toreiz bija ļoti daudz, sava eklesiālā statusa saglabāšanu un legitimēšanu no okupācijas varas iestādēm u. tml.
- <sup>5</sup> Talonens J. *Baznīca staļinisma žņaugos. Latvijas Evaņģēliski luteriskā baznīca padomju okupācijas laikā no 1944. līdz 1950. gadam*. Rīga: Luterisma mantojuma fonds, 2009, 332 lpp.: 86., 104.
- <sup>6</sup> Daļa "Nāve un mūžīgā dzīvība", dz. Nr. 779. Grām.: *Dziesmu grāmata Evaņģ.-Luteriskām Draudzēm*. Rīga: Evaņģ.-Lut. Baznīcas Virsvaldes izdevums, 1943, 608 lpp.
- <sup>7</sup> Lisenkova I. Tur ir nodevības simts nokrāsas. Baznīca un VDK. Intervija ar Solveigu Krūmiņu-Koņkovu. *Katoļu Baznīcas Vēstnesis*. 2018. g. 8. jūl.: 9.
- <sup>8</sup> Ļoti mazās draudzes ar niecīgu baznīcēnu skaitu. Tās nācās uzturēt pašam mācītājam. Roberta Feldmaņa gadījumā tādas bija Katlakalna un Olaines draudzes un dievnamī.
- <sup>9</sup> Personiskā sarunā 1993. vai 1994. gadā.
- <sup>10</sup> Strods H. Nevardarbīgā pretošanās Latvijā (1944–1985). Grām.: Blūzma V. u. c. (red.). *Nevardarbīgā pretošanās: Latvijas neatkarības atgūšanas ceļš 1945–1991*. Rīga: Latvijas Zinātņu akadēmija, 2008, 639 lpp.: 92.
- <sup>11</sup> LELB vadība baidījās no Albānijas varianta. Tās vadītājs Envers Hodža (*Enver Hoxha*, 1908–1985) slēdza visas baznīcas un mošejas, pasludinot Albāniju par pasaules pirmo ateistisko valsti. PSRS izmantoja gudrāku — lēnas nožņaugšanas — stratēģiju, radot draudžu pastāvēšanai neiespējamus ekonomiskos, sociālos, psiholoģiskos, morālos u. c. apstākļus.

- <sup>12</sup> Rautenšilds A. Baznīca un valsts. Grām.: Ķiploks E., Strautnieks J. (sast.). *Baznīca un draudze: rakstu krājums arhibīskapa Dr. K. Kundziņa godināšanai*. Mineapole: *Sējējs*, 1966, 224 lpp.: 33.
- <sup>13</sup> PSRS bija tikai Krievijas ceturta impērija, zem vispasaules sociālisma maskas slēpjot savu senso ekspanionismu. Partizāni par to rakstīja: “Latvija gadu simteņiem ilgi ir saņēmusi no Krievijas tūkstoškārtīgas netaisnības, no paaudzes uz paaudzi jaunas nelaimes, postu un ciešanas, Krievijas tumsības gariem vienmēr parādoties “taisnības un atbrīvošanas vārdā”. Bet Latvija ir arī 700 gadus vedusi nepārtrauktu karu ar ekspansijas Krieviju. Un ne par velti vēl šodien katru krievu mēs uzskatām ar lielāko neuzticību.” Zemene K. Lai nāk karš. *Mazais Latvīšs*, 1946. g. 15. maijs. Citēts no: Strods H. (sast.). *Latvijas nacionālo partizānu karš. Dokumenti, apcerējumi un atmiņas 1944–1956*. Rīga: LU žurnāla “Latvijas Vēsture” fonds, 2003, 387 lpp.: 136.
- <sup>14</sup> Lisenkova, op. cit., 2018, 9.–10. lpp.
- <sup>15</sup> Ārente H. *Totalitārisma izcelsme*. Rīga: Elpa, 2000, 609 lpp.: 438.
- <sup>16</sup> Rummel R. *Death by Government*. London: Transaction Publishers, 2009, 502 pp.: 9.
- <sup>17</sup> Zīmīgi, ka partizānu publicistikā lasām vārdus: “Uzvar tas, kas ilgāk iztur.” Sk.: I-ts. 1945. gadu aizvadot. *LTS(p)A laikraksts “Tēvzemes Sargs”*, 1945 (dec.), 4. Atb. red. M. Skuja (V. Mundure). Citēts no: Strods, op. cit., 2003, 128. lpp.
- <sup>18</sup> Personiskās sarunās 20. gadsimta 80. gadu vidū.
- <sup>19</sup> Antonijs Springovičs (1876–1958) — Romas katoļu baznīcas atjaunotās Rīgas metropolijas pirmais arhibīskaps metropolīts, ordinēts 1901. gadā, konsekrēts — 1920. gadā. Beidzis Pēterpils Garīgo semināru (1897), kalpojais Mogiļevā, no 1920. gada — Latvijā. Pirmais atjaunotās Rīgas bīskapijas bīskaps, arhibīskaps kopš 1923. gada. 1926. gadā apbalvots ar Triju Zvaigžņu ordeņa II šķiru. Izveidojot Rīgas metropoliju, paaugstināts par Rīgas Baznīcas provinces metropolītu (1937). Latvijas Universitātē ieguvis *Dr. theol. h. c.* grādu (1939). Kad (1944) vācu okupācijas vara augstākajai Latvijas garīdzniecībai pavēlēja doties uz Vāciju, Springovičs, aizbildinoties ar slikto veselību, palika Latvijā. Komunistu okupācijas gados viņš panāca Garīgā semināra atjaunošanu un bīskapu Kazimira Dubļinska (1906–1991) un Pētera Stroda (1892–1960) konsekrāciju (1947).
- <sup>20</sup> Voldemārs Šeškens (1895–?) bija PSRS Tautas komisāru padomes (TKP) Reliģisko kulta lietu padomes pilnvarotais (1944–1948). Vairāk par viņu sk.: Viksne R. Reliģijas kultu lietu padomes pilnvarotā Voldemāra Šeškēna darbība Latvijā (1944–1948). *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*, 2005, 1: 103.–133.
- <sup>21</sup> Lisenkova, op. cit., 2018, 9. lpp.
- <sup>22</sup> Voldemārs Šeškens apraksta savas “burkāna un pātagas” politikas rezultātus: “[Springovičs] pateicās par litera ēdināšanu [līdz 1947. gada beigām PSRS pastāvēja vairākās grupās (literos) iedalītas pārtikas kartītes], automašīnas riepiem utt. Es viņam paziņoju par atļauju attiecībā uz semināru. Bija skaidri redzams, ka viņš bija ļoti iepriecināts un apsoliņa daudz un godprātīgi lūgt par visiem tiem, kas iedeva šo atļauju, un visādi centās pārliecināt, ka seminārā audzinās visstākos padomju garīdzniekus.” PSRS Tautas Komisāru padomes reliģijas kulta lietu pilnvarotā LPSR V. Šeškēna vēstule PSRS Reliģijas kulta lietu padomes priekšsēdētājam Ivanam Poljanskim (*Ivan Poljanskij*, 1898–1956) 1945. gada 31. decembrī. Šneidere I. (atb. red.). *Latvija padomju režīma varā, 1945–1986. Dokumentu krājums*. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2001, 463 lpp.: 298.

- <sup>23</sup> “Ilūkstes apriņķī pieteicās ap 150 cilvēku, 50 no tiem — ierindā un ar visiem ieročiem.” No Voldemāra Šeškēna ziņojuma Poļanskim 1945. gada 4. maijā.  
Krūmiņa-Koņkova S. Sadarbība starp Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas drošības iestādēm un PSRS Reliģisko kultu lietu padomes pilnvaroto Latvijas Padomju Sociālistiskajā Republikā (1944–1954). Grām.: Zelmenis G. u. c. *VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti*. 1. sēj.: Totalitārisma sabiedrības kontrole un represijas. Rīga: Latvijas Universitāte. [Latvijas vēstures institūts], LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija], 2015. [https://www.lu.lv/fileadmin/user\\_upload/lu\\_portal/projekti/vdkkomisija/040\\_KruminaKonkova\\_2015a\\_2016-01-24elektroniski\\_VDK-un-BAZNICA.pdf](https://www.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/projekti/vdkkomisija/040_KruminaKonkova_2015a_2016-01-24elektroniski_VDK-un-BAZNICA.pdf). Sk. 2020. g. 12. apr.
- <sup>24</sup> Katoļu arhibīskaps Springovičs spaidu kārtā parakstīja 1945. gada 20. marta apkārtrakstu, kurā nosodīta nacionālo partizānu kustība, un aicināja viņus legalizēties. Pētniece Inese Dreimane ir konstatējusi, ka “nacionālie partizāni nereti bija pārsteigti un sašutuši, [...] ka priesteri lasa [šādu] apkārtrakstu”.  
Dreimane I. Latvijas kristīgo konfesiju garīdznieki nacionālās pretošanās kustībā (1944–1956). Grām.: Šneidere I. (sast.). *Okupācijas režīmi Latvijā 1940.–1956. gadā: Latvijas Vēsturnieku komisijas raksti*. 7. sēj. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2002, 494 lpp.: 228.
- <sup>25</sup> T. i., nacionālajiem partizāniem.
- <sup>26</sup> Rjazanov V. O politicheskom i hozjajstvennom položeniei v Latvijskoj SSR (1946). Rosijskij gosudarstvenyj arhiv social'no-politicheskoj istorii, f. 600, op. I, d. II, l. 73. Citēts no: Statiev A. *The Soviet Counterinsurgency in the Western Borderlands*. Cambridge, NY: Cambridge University Press, 2010, pp. 261–262.
- <sup>27</sup> PSRS Tautas Komisāru padomes reliģijas kulta lietu pilnvarotā LPSR Šeškēna vēstule PSRS Reliģijas kulta lietu padomes priekšsēdētājam Poļanskim 1945. gada 31. decembrī.  
Šneidere, op. cit., 2002, 299. lpp.
- <sup>28</sup> PSRS Tautas Komisāru padomes reliģijas kulta lietu pilnvarotā LPSR Šeškēna ziņojums PSRS Reliģijas kulta lietu padomes priekšsēdētājam Poļanskim 1945. gada 13. jūnijā.  
Ibid., 388. lpp.
- <sup>29</sup> Ibid.
- <sup>30</sup> PSRS Tautas Komisāru padomes reliģijas kulta lietu pilnvarotā LPSR Šeškēna ziņojums PSRS Reliģijas kulta lietu padomes priekšsēdētājam Poļanskim 1945. gada 13. jūnijā.  
Pelkaus E. (atb. red.). *Okupācijas varu politika Latvijā, 1939–1991. Dokumentu krājums*. Rīga: Nordik, 1999, 589 lpp.: 389.
- <sup>31</sup> Rjazanov, op. cit., 2010, str. 261–262.
- <sup>32</sup> Jaunu rītu gaidot. LNPA mēnešraksts “Dzimtene”, 1950, jūl./aug. Citēts no: Strods, op. cit., 2003, 151. lpp.  
Partizānu pētnieks Zigmārs Turčinskis skaidro nodevības fenomenu un min konkrētus gadījumus, kā nodevēji beidza savu dzīvi: “Partizāni par nodevējiem kļuva, lai glābtu savu ādu, bet atbalstītāji, lai iegūtu mantu. Taču nodevība šiem cilvēkiem laimi nenesa: Beitiku nošāva čekisti, Mangalim bija izpildīts nāvessods, Mūrnieks, Berkis un Strads, neraugoties uz izdarītajiem pakalpojumiem, saņēma cietumsodu, Purgaili deportēja uz Sibīriju. Sarkanis, sirdsapziņas mocīts, nodzērās, bet Jurjāns sajuka prātā un savu dzīvi beidza psihiatriskajā slimnīcā.” Turčinskis Z. *Ziemeļvidzemes mežabrāļi, 1944.–1953. gads:*

*Latvijas nacionālo partizānu cīņas Valkas apriņķī un Alūksnes apriņķa rietumu daļā.* Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2011, 399 lpp.: 312.

<sup>33</sup> Istorija sovetiskih organov Gosudarsvetnojoj bezopasnosti. Moskva: Nauka, 1977, str. 481–482. Citēts no: Strods, op. cit., 2008, 93. lpp.

<sup>34</sup> Krišjānis Šlosbergs bija Pirmā pasaules kara dalībnieks, cīnījies arī Neatkarības karā kā virsnieks, uzdienējies Latvijas armijā līdz pulkveža pakāpei, 1922. gadā atvaļinājies un pēc tam ieņēmis administratīvus amatus Iekšlietu ministrijā, apbalvots ar Lāčplēša Kara ordeni (1920) un Triju Zvaigžņu ordeni (1932). Bija kreisi noskaņots un Kārļa Ulmaņa režīma pretinieks. 1940. gadā ievēlēts Konsistorijā kā lajs, piedalījās tās sēdēs.

<sup>35</sup> Talonen J. *Church under the pressure of Stalinism. The development of the status and activities of Soviet Latvian evangelical Lutheran Church during 1944–1950.* Rovaniemi: Pohjois-Suoment Historiallinen Yhdistys, 1997, 376 pp.: 48.

<sup>36</sup> *Ibid.*, pp. 52–53.

<sup>37</sup> Pēteris Kleperis (04.05.1904.–21.04.1968.) studējis LU Teoloģijas fakultātē (1924–1933); vikārmācītājs Tukuma draudzē (1930–1934), ordinēts 1933. gada 23. aprīlī. Kandavas prāvesta iecirkņa vikārs, Rīgas pilsētas vikārs (1934. g. 26. apr., 1935–1943). Mācītājs Biķeru (1935–1967), Rīgas Krusta draudzē (1936–1944), 30. gados — aizsargu mācītājs, mācīja latīņu valodu un ticības mācību skolās, no 1944. gada 15. oktobra mācītājs Rīgas Jaunās Sv. Ģertrūdes baznīcā, tur 1944. gada 15. oktobrī noturēja dievkalpojumu, atzīmējot Rīgas “atbrīvošanu”. Kalpoja Vecajā Sv. Ģertrūdes draudzē (1946). No 1946. gada Virsvaldes prezidija pirmais loceklis, arhibīskapa Tursa tuvākais palīgs. 1947. gada maijā sāka strādāt konsistorijā kā Revīzijas komisijas loceklis. No 1947. gada 26. augusta Rīgas lauku iecirkņa prāvests. “Baznīcas kalendārā” publicēja ASV un Rietumvāciju nopelņoņus rakstus, slavējot PSRS un PSKP. 1948. gada 14.–15. martā 9. Ģenerālajā sinodē ievēlēts par Virsvaldes I Prezidija locekli, bija baznīcas mantzinis. No 1954. gada 18. janvāra — Teoloģisko kursu, vēlāk Akadēmisko kursu, inspektors (faktiskais vadītājs). Gandrīz visas pirms 1968. gada sasauktās iecirkņu sinodes vadīja Kleperis, tajās bez ierunām akceptēti viņa kandidāti. Kleperim izdevās novērst komunistu režīma plānus slēgt Jauno Sv. Ģertrūdes baznīcu. Kleperis bija vienīgais kandidāts arhibīskapa amatam 1968. gadā 11. Sinodē.

Roberts Feldmanis atceras savu vizīti pie jaunievēlētā arhibīskapa: “Kad pastāstīju par Olaines baznīcas izbūvi, saņēmu bargu rājienu, ka šī baznīca nemaz nav vajadzīga, tā bijusi dodama prom. Tam pievienojās ļoti garš un naidīgs zākājums par “kaitīgo” ārmisijas darbu, kuru kādreiz pārzināju brīvvalsts laikā.”

Feldmanis R. *Dr. theol. Gustavs Turss — Latvijas evaņģēliski luteriskās baznīcas arhibīskaps. Atmiņas.*

[http://www.robertsfeldmanis.lv/lv/?ct=teologiski\\_raksti\\_2&fu=a&id=7](http://www.robertsfeldmanis.lv/lv/?ct=teologiski_raksti_2&fu=a&id=7).

Sk. 2022. g. 31. janv.

Kleperis devās daudzos ārzemju komandējumos — uz Čehoslovākiju, Dienvidslāviju, Kanādu, Šveici, VDR. Kleperis miris Ukrainā, ceļā uz luterisko minoritāšu baznīcu konferenci Budapeštā.

<sup>38</sup> Pauls Rozenbergs (1906–1954) — Rīgas lauku iecirkņa prāvests un baznīcas Virsvaldes loceklis. Drosmīgo sprediķu dēļ piedzīvoja nepatikšanas no vācu drošības dienesta (SD). Arestēts 1946. gada 28. februārī, 1947. gada 29. martā notiesāts uz astoņiem gadiem spaidu darbos. Vorkutas noietnē Rozenbergs slepus organizēja dievkalpojumus un svētbrīžus, tajos piedalījās amerikānis Džons Nobls (*John H. Noble*, 1923–2007), kurš



- to aprakstījis grāmatās *I Found God in Soviet Russia* (New York: St. Martin's Press, 1959), *I Was a Slave in Russia* (Broadview, Illinois: Cicero Bible Press, 1961). Rozenbergs mira Vorkutas tundrā, tā sekojot sava tēva Pētera Rozenberga (1871–1919) martira pēdās.
- <sup>39</sup> No Rietumeiropas civilizācijas viedokļa nebija nozīmes, vai PSRS režīma upuris tika notiesāts vai ne, jo tās kompartijas diktatūrā (faktiski kompartokrātija) jurisprudences kalpoja, nevis lai noskaidrotu cilvēka objektīvo vainu, bet lai represētu režīmam aktuāli vai potenciāli kaitīgos elementus. Vienu no Rietumu jurisprudences pamataksiomām — nevainīguma prezumpciju — aizvietoja komunistu likumdošanas prakses aksioma — vainīguma prezumpcija. T. s. padomju tiesa (parasti “troika” — prokurors, čekas pilnvarotais un milicijas priekšnieks, kas komunistu režīma sākuma gados vadījās pēc “revolucionārās sirdsapziņas”) izlēma upura likteni. Visbiežāk tā bija nošaušana, labākajā gadījumā — izsūtīšana uz 25 vai 15 gadiem.
- <sup>40</sup> Citēts pēc: Butulis I. Ulmaņa apvērsumam — 70 gadi. *Lauku Avīze*, 2004. g. 15. maijs.
- <sup>41</sup> Nevienai citai Latvijas teritorijā dzīvojošai tautai Latvijas valstiskums nebija vitāli un kritiski nepieciešams, jo tām (izņemot čigānus un ebrejus) jau bija savas nacionālās valstis.
- <sup>42</sup> Kā uzsver Egils Levits: “Latvija ir dibināta tieši kā latviešu nacionāla valsts.”  
Levits E. Izvērstas Satversmes preambulas teksta piedāvājuma komentārs. *Jurista Vārds*, 2013, 39(790): 26. [https://ir.lv/upload/simple\\_file/2013\\_10/992/satversmespreambula-jv-130924.pdf](https://ir.lv/upload/simple_file/2013_10/992/satversmespreambula-jv-130924.pdf). Sk. 2020. g. 14. apr.
- <sup>43</sup> Latvijas sūtnis Kārlis Zariņš Latvijas sūtniecībā Londonā 1942. gada 18. novembrī svētku uzrunā sacīja: “Mūsu valsts pamats ir latvju tauta.”  
Citēts no: Strods H. Kur labi, tur Tēvija? Grām.: Kalme G. *Durvis uz mājām. Mācītāja pārdomas par savas tautas vēsturi*. Rīga: IHTIS, 2009, 416 lpp.: 8.
- <sup>44</sup> Nacionālo partizānu prese rakstīja: “Kultūras vērtību radīšanu varam [...] iedomāties tikai kā nacionālu kultūru.” Kultūras viltotāji. LNPA mēnešraksts “Dzimtene”, 1950, jūl./aug. Citēts no: Strods, op. cit., 2003, 146. lpp.
- <sup>45</sup> Kā pretstats tam bija okupācijas antikultūra. To partizāni trāpīgi raksturoja šādi: “Padomju Savienība ir viena vienīga milzīga kultūras viltošanas kalve, kas katru pārvaldāmās nācijas un tāpat indivīda ikvienu radošā gara izpaudumu bez žēlastības piemēro sava pasaules uzskata Prokrusta gultai, apcirzdama un staipīdama bez žēlastības.” Tās formula ir “nacionāla pēc formas, sociālistiska pēc satura”, kur “sociālistiskais saturs [...] ir kalpība boļševiku partijas nodomiem un mērķiem — [...] šaurs celiņš, uz kura [...] aiziet bojā visi kultūras radītāji”. Tās faktiskais princips ir kosmopolītisms un krievu šovinisms. “Boļševiku kosmopolītisms nostājas pret visu “vecu kultūru”. Tas [ir] šķīras kosmopolītisms, audzis krasā krievu marksistu mācību ietekmē, visnejēdzīgākā šķīru naida kurināšanas atmosfērā.”  
Strods, op. cit., 2003, 147. lpp.  
Savukārt padomju “sociālistiskais pēc satura” izveidojies šādi: “Ir tikai viens Staļins, un krievs ir viņa praviets.”  
Ibid., 150. lpp.
- <sup>46</sup> Latviešu nacionālais filozofs Pauls Jurevičs (1891–1981) Eiropu sauc par “mūsu plašāko tēvzemi, jo eiropeskums ir arī latviskuma priekšnosacījums, — zaudējot eiropeskumu, mēs neizbēgami zaudējam arī savu latviskumu”.  
Jurevičs P. *Variācijas par moderno cilvēku*. Stokholma: Daugava, 1956, 308 lpp.: 134.
- <sup>47</sup> To izteica Latvijas armijas kara ministrs ģenerālis Krišjānis Berķis (1884–1942): “Tikai tad, kad mūsu tauta pati sāka vadīt savus spēkus, mēs sākām savas dzimtenes dzīvi pēc

tās prasībām, kādas mums uzliek mūsu tautas dvēsele, mūsu tautas sūtība uz šīs zemes. No šīs sūtības arī izaugusi un tālāk veidojas mūsu valsts dziļi nacionālā īpatnība un tas, ko mēs apzīmējam par latvisko un kas mums ikvienam, savas tautas īstam dēlam, ir svēts un neaizskarams. Šīs idejas augstākais izpaudums ir visu mūsu svētums un dzīves saturs — mūsu valsts Latvija.”

Berķis K. Priekšvārds grāmatai. Grām.: Rozenšteins H. (virsred.). *Latvijas armija 20 gados*. Rīga: Armijas štāba Apmācības daļa, 1940, 453 lpp.: 17.

- <sup>48</sup> Šo cīņas gara pārmantojamības vērtību labi izsaka bijušā Ziemeļlatvijas armijas virspavēlnieka pulkveža Jorga Zemitāna (1873–1928) uzruna Valmieras kājnieku pulkam piecu gadu svētkos: “Esmu pārliecināts, ka jūsu vidū dzīvo pirmo brīvības cīnītāju gars, kuru karsto tēvijas mīlestību apliecinājusi viņu varonība un pašaieliedzība. Glabājiet šo garīgo mantojumu savās sirdīs kā svētumu un vadieties no viņa kā savā ikdienišķā darbā, tā arī kaujas troksnī, kad tauta būs spiesta jūs saukt uz izšķirošu cīņu par savu brīvību.”

[Pulka vēstures komisija]. *Valmieras kājnieku pulka vēsture: 1919–1929*. 2. iespied. Lincoln, Valmieras kājnieku pulka bijušie karavīri, 1976, 465 lpp.: 403–404.

- <sup>49</sup> Ar ētosu šajā referātā, apkopojot vairāku starptautisku interneta vārdnīcu definīcijas, tiek saprasts personas vai kopības vadošo ideālu un vadmotīvu kopums, īpašais raksturs, raksturīgais gars.

- <sup>50</sup> Inese Dreimane raksta, ka “daudziem par piemēru un paraugu bijusi arī 1918.–1920. gada Ziemeļlatgales “Zaļo partizānu” darbība”.

Dreimane I. Nacionālie partizāni Ziemeļlatgales iedzīvotāju atmiņās. Grām.: Viksne R. (sast.). *Nacionālā pretošanās komunistiskajiem režīmiem Austrumeiropā pēc Otrā pasaules kara: Latvijas Vēsturnieku komisijas raksti*. 17. sēj. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2006, 178.–190. lpp.: 181.

- <sup>51</sup> Vecais cīnītājs. Latviešu tautas varonība. LTS(p)A laikraksts “Tēvzemes Sargs”, 1945. gada decembris, Nr. 4, red. M. Skuja (V. Mundure), citēts no: Strods, op. cit., 2003, 129. lpp.

- <sup>52</sup> Neiburgs U. Mums bija jāmirst, lai dzīvotu simti. Stompaku kaujai — 70. *LA.lv*, 2015. g. 14. marts. <http://www.la.lv/mums-bija-jamirst-lai-dzivotu-simtistompaku-kaujai-70>. Sk. 2020. g. 12. apr.

- <sup>53</sup> Ģermanis U. Pretestība okupantiem ir cildena lieta. Grām.: Kalvāns A. (sast.). *Uz ežiņas galvu liku...* 2. grām. Rīga: Nacionālo Daugavas vanagu Latvijas apvienība, 1995, 431 lpp.: 16.

- <sup>54</sup> Šilde Ā. Pretestības kustība Latvijā. Grām.: Kalvāns A. (red.). *Uz ežiņas galvu liku... Tragiskās partizānu cīņas Latvijas mežos pēckara gados*. Rīga: Nacionālo Daugavas Vanagu Latvijas apvienība, 1993, 384 lpp.: 13.

- <sup>55</sup> Strods H. *Latvijas nacionālo partizānu karš. Dokumenti un materiāli 1944–1956*. Rīga: Preses nams, 1999, 341. lpp.

- <sup>56</sup> Šilde Ā. *Važu rāvēji. Latviešu tauta cīņā pret padomju okupāciju varu un komūnismu*. Kopenhāgena: Imanta, MCMLX [1960], 210 lpp.: 169.

- <sup>57</sup> “Latvijas nacionālo partizānu karš, kas bija jau agrākos gadsimtos, bet jo sevišķi 20. gs. izstrādātā brīvības cīņas forma, ir bijusi līdz šim pārliecinošākā un ilgstošākā latviešu tautas atbilde iekarotājiem.” Strods, op. cit., 1996, 563. lpp.

- <sup>58</sup> Atšķirībā no partizānu kustības PSRS Otrā pasaules kara laikā, kad sarkano partizāni varmācīgi mobilizēja vācu okupētajās teritorijās esošos civiliedzīvotājus cīņai savās vienībās.

- <sup>59</sup> Šilde, op. cit., MCMLX [1960], 193.–194. lpp.

Šilde paskaidro šo sirdsapziņas diktātu: “Partizānu zvērests [“Es zvēru Dieva un savas tautas priekšā, ka visa mana griba un visi mani spēki būs veltīti cīņai par manu tautu”] bija iekšēja prasība, kas nedeva miera un spieda iet aktīvā cīņā, — te ierunājās sirdsapziņa. Te raustin rausās uz āru to spēku iedarbība, kas liek garīgi saslieties un aizstāvēt to, kas tuvs un neatņemams, bez kā cilvēks nevar būt laimīgs, kas to citādi morāli diskreditē un savazā cieņā un pašcieņā, visu cilvēcīgo iemin dubļu skrīnī vai padara par garīgu kretīnu [..]. Cīņa bija nepieciešama kompensācija dvēselei, kas gribēja nomazgāt kaunu, kāds rastos un žņaugtu apziņu, ja nekas nebūtu darīts sevis un savas tautas aizstāvēšanai.”  
Ibid., 54. lpp.

<sup>60</sup> Strods, op. cit., 1996, 5. lpp.

<sup>61</sup> Zubkova E. *Pribaltika i Kreml’*. Moskva: ROSSPJeN, 2008, 351 str.: 196.

<sup>62</sup> Citēts diemžēl no Kremļa pseidovēsturnieka Vladimira Simindeja raksta. Sk.: <https://eadaaily.com/ru/news/2019/03/15/mnenie-istorik-zubov-povtoryaet-zady-estonskoy-propagandy>. Sk. 2022. g. 6. okt.

<sup>63</sup> Krysin M.; Litvinov M. *Organy gosbezopasnosti protiv nacionalistov Pribaltiki*. Moskva: Veche, 2017, 416 str.: 226, 227.

<sup>64</sup> Nacionālo partizānu kara iemeslus var iedalīt pozitīvajos un negatīvajos. Negatīvie bija Latvijas valstiskuma iznīcināšana, tās suverenitātes pilnīgais noliegums, fiziskais genocīds pret Latvijas iedzīvotājiem, genocīds pret latviešu kultūru, valodu un rietumniecisko mentalitāti, rusifikācija, Latvijas zemniecības iznīcināšana, Latvijas kolonizācija, Sarkanarmijas kara noziegumi. Pozitīvie iemesli bija vajadzība atjaunot savu demokrātisko valsti, militāri — aizstāvēt savas nācijas vērtības, apkarot vietējo komunistu okupācijas varu.

<sup>65</sup> Pēc mūsdienu mērogiem — gandrīz brigāde (!). Jāņem vērā, ka tie bija pieredzējuši cīnītāji, jo 19. divīzija visu kara laiku netika pārdislocēta aizmugurē pārformēšanai un atpūtai.

<sup>66</sup> Strods H. *Latvijas nacionālo partizānu karš, 1944–1956*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2012, 150 lpp.: 41.

<sup>67</sup> Strods H. Nacionālie un padomju partizāni Baltijā 1941.–1956. gadā: kopējais un atšķirīgais. Grām.: Viksne R. (sast.). *Nacionālā pretošanās komunistiskajiem režīmiem Austrumeiropā pēc Otrā pasaules kara: Latvijas Vēsturnieku komisijas raksti*. 17. sēj. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2006, 19.–35. lpp.: 24.

<sup>68</sup> *Nacionālie partizāni*. <https://mezabrali.wordpress.com/nacionalie-partizani/>. Sk. 2020. g. 14. apr.

<sup>69</sup> Strods, op. cit. 1996, 563. lpp.

<sup>70</sup> Ibid., 38. lpp.

<sup>71</sup> Pēteris Supe, studēja LU agronomiju, ieguva I šķiras agronoma grādu, strādāja par Abrenes apriņķa galveno agronomu. Aizsargs, mazpulku vadītājs. Vācu izlūkdienests sagatavoja Supi par diversantu un ar izpletņlēcēju grupu *Laplant* 1944. gada 1. oktobrī desantēja Latgalē, bet vācu uzdevumu izpildes vietā viņš apzināja vietējos partizānus un 10. decembrī no septiņām grupām (kopā 123 vīru) nodibināja Latvijas Nacionālo partizānu apvienību (LNPA), bija tās pirmais komandieris. Tā aptvēra teritoriju no Viļāniem līdz Valkai, no Cēsīm līdz Madonai. Partizānu skaits tajā ātri sasniedza tūkstoti. 1945. gada janvārī Susāju pagasta Stompaku purva salās pie Viļakas Supes vīri izveidoja Baltijā lielāko nocietināto apmetni “Saliņas”. Tur mita ap 400 cilvēku, arī sievietes, bērni un veci cilvēki. 2.–3. martā ap 310 partizānu cīnījās pret daudzkārtēju čekas karaspēka pārspēku, nodarot tam lielus zaudējumus. Supe ir vienīgais, kuram piešķirta Latviešu partizānu armijas pulkveža pakāpe. Viņu nogalināja čekas savervētais nodevējs, likvidators Jānis Klimkāns

(partizānu segvārds Kāls, čekas segvārdi Leons, Dubins, Pāvels, 1921–1970), uz kura sirdsapziņas ir arī vismaz 35 arestētas personas.

- <sup>72</sup> Priesteris Antons Juhņevičs pievienojās nacionālajiem partizāniem 1944. gada vasarā, organizēja nacionālo pretestības kustību Latgalē un Sēlijā. 1945. gada 24. augustā Juhņevičs tika ievēlēts par Tēvzemes sargu (partizānu) apvienības (LTS(p)A) prezidija priekšsēdētāju. 1945. gada beigās čekisti arestēja 33 ģimenes no Vārkavas apkārtnes un aizveda uz Daugavpils cietumu. Lai glābtu savas draudzes locekļu dzīvības, 1946. gada 8. janvārī Juhņevičs labprātīgi legalizējās, bet 24. aprīlī čekisti viņu Vanagos arestēja. Priesteris tika apsūdzēts “pretpadomju nacionālistisko bandu organizēšanā un pretpadomju aģitācijā”. Pēc kara tribunāla sprieduma viņu 1947. gada 14. februārī nošāva Rīgas Centrālcietumā. 2005. gadā viņam tika atklāta piemiņas plāksne Vanagu baznīcā. Par Juhņeviču režisors Normunds Pucis 2014. gadā uzņēma inscenētu dokumentālo filmu “Segvārds Vientulis”.
- <sup>73</sup> Turčinskis, op. cit., 2011, 302.–303. lpp.
- <sup>74</sup> Strods, op. cit., 1996, 559. lpp.
- <sup>75</sup> Viru kopas “Vilki” dalībnieka, Oskara Kalpaka Rīgas Tautas daiļamatu pamatskolas skolotāja, sabiedriskā darbinieka Andra Balcera (Triju Zvaigžņu ordenis, IV šķira, 2021) apzīmējums.
- <sup>76</sup> Piemēram, mācītājs Kārlis Beldavs (1868–1936) uz vācbaltiešu mācītāja Oskara Šāberta (*Oskar Schabert*, 1866–1936) grāmatas *Baltisches Märtyrerbuch* (Berlin: Furche-Verlag, 1926) pamata izdeva savu “Mācītāji, kas nāvē gāja” (Rīga: Baznīcas virsvalde, 1933; atkārtots izdevums: Rīga: Luterisma mantojuma fonds, 2010), kurā aprakstīja represēto vācbaltiešu un latviešu mācītāju likteņus 1919. gada komunistiskās okupācijas laikā.
- <sup>77</sup> Dreimane, op. cit., 2002, 224. lpp.
- <sup>78</sup> Balevics Z. Ateisms — kompleksi saistībā ar dzīvi. Grām.: Vējš J. (red.). *Ateistiskās audzināšanas efektivitāte*. Rīga: Avots, 1980, 215 lpp.: 37.
- <sup>79</sup> Talonens, op. cit., 2009, 48. lpp.
- <sup>80</sup> Strods H. Nevardarbīgā pretošanās Latvijā (1944–1985). Grām.: Jundzis T. (zin. red.). *Nevardarbīgā pretošanās: Latvijas neatkarības atgūšanas ceļš 1945–1991*. Rīga: LZA Baltijas stratēģisko pētījumu centrs, 2013–2015, 93. lpp.
- <sup>81</sup> Kārlis Irbe (1885–1966) — bīskapa Kārļa Irbes brāļa dēls (1944–1946) — LELB arhibīskapa p. i. Irbe nesadarbojās ar komunistu varu. Par to sīkāk sk.: Talonens, op. cit., 2009, 54.–56. lpp.
- Pilnvarotais Voldemārs Šeškens (amatā 1944–1948) rakstīja: “Irbe savā uzvedībā ir “nepielūdzami nekaunīgs” un “tas nav audzināšanas defekts, bet gan īpaša, pārdomāta sistēma, kā runāt par padomju pārstāvjiem”. LVA, 1448. f., 1. a, 239. l., 4. lp. Citēts no: [https://www.lu.lv/fileadmin/user\\_upload/lu\\_portal/projekti/vdkkomisija/VDKkomisija\\_raksti\\_1sejums\\_Totalitarisma-sabiedribas-kontrole-un-represijas\\_2016-03-30marts.pdf](https://www.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/projekti/vdkkomisija/VDKkomisija_raksti_1sejums_Totalitarisma-sabiedribas-kontrole-un-represijas_2016-03-30marts.pdf). Sk. 2022. g. 6. okt. Piespriesti 10 gadi, sodu izcietis Karagandā, 1955. gadā pārcelts uz Blagoveščensku. Noturēja slepenus dievkalpojumus savā barakā. 1956. gadā atgriezies Latvijā. Kalpoja Rīgas Sv. Trīsvienības draudzē (1956–1966).
- <sup>82</sup> Arturs Siļķe (1908–1965) beidza LU Teoloģijas fakultāti 1939. gadā, ordinēts 1939. gada 29. janvārī, Rīgas iecirkņa vikārs, kalpoja Rīgas Kristus draudzē, lektors LU Teoloģijas fakultātē. Vācu okupācijas laikā gatavoja doktora disertāciju Jaunās Derības eksegēzē. Bija viens no arhibīskapa ieceltiem vietniekiem. Pēc deportācijas uz Vorkutu (1946–1953) atgriezās 1957. gadā, kalpoja Slokā un Irlavā, piedalījās garīdznieku sagatavošanā. Attiecībās ar NKVD centās to mānīt. Reliģisko lietu pilnvarotā ziņojumos

- teikts, ka ar viņu “noturētas audzinoša un stingri brīdinoša satura pārrunas pietiekamā daudzumā, tomēr viņš turpina palikt padomju iekārtai naidīgās pozīcijās un nodarbojas ar pretpadomju darbību.” Izvilums no Latvijas PSR Valsts drošības ministrijas pilnīgi slepenā slēdziena par evaņģēliski luteriskās baznīcas mācītāja A. Siļķes vervēšanu un viņa kā aģenta izmantošanas neiespējamību. 1946. g. 26. jūnijā. Sk.: *Latvijas padomju režīma varā, 1945–1986*. Dokumentu krājums. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2001, 302.–307. lpp.: 307.
- <sup>83</sup> Paula Rozenberga lietā rakstīts, ka viņš “naidīgi noskaņots pret padomju varu un ir aktīvs latviešu buržuāziskais nacionālists”.  
Citēts no: Krūmiņa-Koņkova, op. cit., 2015.
- <sup>84</sup> Ibid.
- <sup>85</sup> LVA, 1448. f., 1. apr., 239. l., 52.–53. lp. Citēts no: Grīnvalde D. Reliģiskais konformisms LPSR: LELB attiecības ar padomju varu, 1946–1954. 51.–61. lpp.: 55. [https://www.apgads.lu.lv/fileadmin/user\\_upload/lu\\_portal/apgads/PDF/Rakstu\\_krajumi/lu.szk.1.rk.05-Grinvalde.pdf](https://www.apgads.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/apgads/PDF/Rakstu_krajumi/lu.szk.1.rk.05-Grinvalde.pdf). Sk. 2022. g. 16. dec.
- <sup>86</sup> Talonens, op. cit., 2009, 35. lpp.
- <sup>87</sup> Dreimane, op. cit., 2002, 222. lpp.
- <sup>88</sup> Ibid., 238. lpp.
- <sup>89</sup> Ibid., 222. lpp.
- <sup>90</sup> Dreimane, op. cit., 2002, 259. lpp.
- <sup>91</sup> Dreimane, op. cit., 2006, 226. lpp.
- <sup>92</sup> Ibid., 235. lpp.
- <sup>93</sup> Ibid., 226. lpp.
- <sup>94</sup> Ibid., 245. lpp.
- <sup>95</sup> Dreimane I. Kapucīnu mūki — nacionālās pretošanās kustības atbalstītāji Bauskas apriņķī un citur Latvijā. *Katoļu Baznīcas Vēstnesis*, 2011. g. 7. dec. <https://www.draugiem.lv/vestnesis/news/?p=6076646>. Sk. 2020. g. 14. apr.
- <sup>96</sup> Dreimane secina, ka Gumpenbergs savā rīcībā vadījās no uzskata, ka kristieša pienākums ir palīdzēt nelaimē nonākušiem cilvēkiem, kam draudēja apcietināšana vai nāve. Viņš gan klosterī, gan Sv. Alberta baznīcas pagrabā slēpa ebrejus un čigānus, kā arī materiāli palīdzēja Sarkanās armijas karagūstekņiem.  
Dreimane, op. cit. 2002, 247. lpp.  
Pētniece arī atzīmē, ka pratināšanā viņš neatzinās, lai gan izmeklēšanas gaitā tika nežēlīgi spīdzināts. Ibid., 246. lpp.
- <sup>97</sup> Baltinavas pagasta partizānu grupas neformālais vadītājs. Pēc kaujas Lutanāna purva Paegļu salā 1945. gada 9. decembrī čekisti viņu dzīvu sadedzināja ugunskurā.  
Turčinskis Z. Bruņotās pretošanās kustības sākums Latvijā 1944. gada rudenī: situācija Abrenes apriņķī. *Latvijas Vēstures Institūta žurnāls*, 2016, 2: 112.
- <sup>98</sup> Dreimane, op. cit., 2002, 225. lpp.
- <sup>99</sup> Ibid., 226. lpp.
- <sup>100</sup> Eduards Grāvītis ordinēts 1939. gada 29. janvārī, apstiprināts par Zeltiņu mācītāju 1942. gada 22. septembrī. Arestēts, sodu izcietā urāna raktuvē Kolimā, kur saslima ar silikozi, atbrīvots kā II šķiras invalīds. Pēc atgriešanās strādāja Alsviķos meliorācijā, tad kalpoja Matīšos, pēc tam Lielvārdē, Secē un Sēlpilī. Viņam atņēma mācītāja tiesības un pēc izpildkomitejas priekšsēdētāja rīkojuma arestēja. Grāvīti uz diennakti ievietoja vienā kamerā ar kriminālistiem. Tie viņu smagi piekāva, jo viņiem apsoliya, ka par to atlaidiŝot

- viņu sodu. Mācītāju ievietoja slimnīcā, pēc nepilna gada viņš mira no lēģerī iegūtās plaušu silikozes.
- <sup>101</sup> Bezprecedenta vienošanās par desmit dienu (no 1945. gada 29. sept. līdz 09. okt.) uguns pārtraukšanu visā Valkas apriņķī starp LNPA grupējumu un čekas karaspēku.
- <sup>102</sup> Dreimane, op cit., 2002, 229. lpp.  
Dreimane arī min, ka “E. Grāvītis neesošas Nacionālās komitejas vārdā 1945. gada aprīlī ar draudu vēstuli brīdināja kādu krievu tautības Alsviķu pagasta leTK pilnvaroto [...]. Piedraudot ar nošaušanu, abiem pavēlēja pārtraukt nelikumīgos arestus, kā arī radiouztvērēju laupīšanu no pagasta iedzīvotāju mājām.” Ibid., 229. lpp.
- <sup>103</sup> Ibid., 231. lpp.
- <sup>104</sup> Kļiploks E. *Taisnības dēļ vajātie. Latviešu mācītāji ciešanu ceļā*. ASV: Latviešu ev. luteriskā baznīca Amerikā, 1993, 249 lpp.: 164.
- <sup>105</sup> Pauls Birzulis, mācītāja Eduarda Birzuļa (1881–1945) dēls. 1932. gadā absolvēja LELB ģimnāziju, ordinēts 1938. gadā. Neilgi Doma latv. draudzes adjunkts, tad līdz 1939. gada augustam Gaujienas mācītāja p. i., mācīja arī ticības mācību Gaujienas ģimnāzijā. Valkas 7. aizsargu pulka 8. rotas mācītājs. Neilgi vikārs Valkas iecirknī, no 1940. gada Palsmanes-Aumeisteru draudzes mācītājs. No 1944. gada decembra līdz apcietināšanai 1946. gada 21. jūnijā kalpoja arī Tīrzā, Velēnā, Lejasciemā, Zeltiņos. Izmeklēšanas gaitā Birzulis nenodeva partizānus vai viņu atbalstītājus. 1946.–1955. gadā izsūtīts uz Vorkutu, sieva izsūtīta uz Kolimu. Abi varēja atgriezties tikai 1956. gadā. Tad viņš arī sāka kalpot Velēnā, Tīrzā un Liezerē. No 1969. gada kalpoja arī Rūjienā, no 1975. gada arī Mazaslacā, no 1987. gada arī Rozēnos. 1976. gadā kāds ļaundaris tīšām nodedzināja Rūjienas baznīcu, Birzulis aktīvi organizēja tās atjaunošanu. Cieta motocikla katastrofā, pēc tās pasliktinājās veselība, emeritējās 1990. gadā.
- <sup>106</sup> Vienā gadījumā arī municiju — 100 patronas.  
Dreimane, op. cit., 2002, 239. lpp.
- <sup>107</sup> Krontālam piesprieda septiņus gadus nomētnē un trīs gadus bez tiesībām. Pēc ilgāka laika Centrālcietumā viņu nosūtīja uz Noriļsku, tad pa etapu uz Gorlagu, 1953. gadā pa etapu uz Ozerlagu, ceļā mācītājs mira.  
Birzniece M. *Ar Aizputi un novadu saistītie. Biogrāfiskā vārdnīca*. <http://vardnica.aizpute.lv/22-personas-k/422-krontals-roberts>. Sk. 2020. g. 14. apr.; Talonens, op. cit. 2009, 83. lpp.
- <sup>108</sup> Šajā nodaļā daļēji izmantota mana publikācija: Kalme G. Church under conditions of occupation: between survival, collaboration and military patriotic ethos — philosophical-theological aspects. *Reliģiski Filosofiski Raksti*. 23. sēj. Rīga: Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūts, 2017, 235.–250. lpp.
- <sup>109</sup> Augškurzemes partizānu pulks cīnījās virsleitnanta Jāņa Indāna (1895–1941) vadībā, Vidzemes partizāni leitnanta Artura Veckalniņa (1889–1942, segvārds Zaļais Arturs) vadībā, pulkveža-leitnanta Jūlija Ērgļa grupa Malienas apkārtnē un Balvu partizānu nodaļa kapteiņa Jāņa Vīndedža (1892–1926) vadībā (kas 1919. gada jūlijā tika pārformēta par Latgales partizānu pulku).
- <sup>110</sup> Šodien šai teritorijas, telpas izpratnei jāpievieno arī visi citi telpu veidi, kurus cilvēks tagad apdzīvo — virtuālā, digitālā, kibertelpa u. tml.
- <sup>111</sup> Miers, meli un dzīvības. LNPA mēnešraksts “Dzimtene”, 1950, jūlijs/augusts. Citēts no: Strods, op. cit., 2003, 144. lpp.

- <sup>112</sup> Vecais cīnītājs. Latviešu tautas varonība. LTS(p)A laikraksts "Tēvzemes Sargs," 1945, decembris, Nr. 4, atb. red. M. Skuja (V. Mundure). Citēts no: Strods, op. cit., 2003, 129. lpp.
- <sup>113</sup> J. Ē., centr. vad. k. Latviešu jaunatne. LTS(p)A laikraksts "Tēvzemes Sargs," 1945, decembris, Nr. 4, atb. red. M. Skuja (V. Mundure). Citēts no: Strods, op. cit., 2003, 130. lpp.
- <sup>114</sup> Kā ebreju, tā grieķu valodā tas nozīmē 'ienaidnieks'.
- <sup>115</sup> J. Ē. centr. vad. k. Latviešu jaunatne. LTS(p)A laikraksts "Tēvzemes Sargs", 1945, decembris, Nr. 4, atb. red. M. Skuja (V. Mundure). Citēts no: Strods, op. cit., 2003, 130. lpp.
- <sup>116</sup> Pragmatiskajā līmenī okupanti iemigrē anektētajā teritorijā, lai parazitētu no tās resursiem, un, kad tā ir noplicināta, viņu nākamā paaudze migrē tālāk. Anektētajās teritorijās nenotiek teritorijas un kultūras attīstība, bet gan tās militarizācija, vides degradācija un resursu noplicināšana. Bet politiskā aneksija un demogrāfiskā okupācija nemaina zemes objektīvo piederību. To gan var padarīt juridiski un politiski legālu ar līgumiem, bet tādēļ tā nekļūs garīgi legītīma Dieva priekšā, kurš teritoriju uztic kādai tautai kā tās vienīgo legītīmo teritoriju.
- <sup>117</sup> Ģermanis, op. cit., 1995, 15.–16. lpp.
- <sup>118</sup> Tas bija karojošs vārda burtiskajā nozīmē. Piemēram, biedrība "Karojošais bezdievis" 1932. gadā finansēja dīzelelektriskās torpēdzemūdenes *Voinstvujushhij bezbozhnik* būvniecību. Flotē to ieskaitīja kā *Shh-305, Lin'*. Jau savā otrajā kaujas braucienā tā gāja bojā kaujā pret somu zemūdeni *Vetechinen* (Ūdensvīrs) 1942. gada 5. novembrī, kad artilērijas kaujas laikā somu zemūdene to nejauši taranēja. Sk.: <http://www.deepstorm.ru/DeepStorm.files/17-45/sh%20V-b/Sh-305/Sh-305.htm>. Sk. 2022. g. 30. janv.
- <sup>119</sup> Kā sacīja Kārlis Markss (*Karl Heinrich Marx*, 1818–1883) darba "Tēzes par Feuerbahu" (1845) 6. tēzē: "Cilvēka būtība nav kaut kas abstrakts, kas piemīt atsevišķam individam. Savā īstenībā tā ir sabiedrisko attiecību kopums." Tas faktiski nozīmē, ka, izslēdzot Dievu no cilvēkam nozīmīgām attiecībām, cilvēks ir padarīts par režīma kontrolēto ekonomisko un politisko spēku marioneti. <https://satori.lv/article/tezes-par-feierbahu>. Sk. 2022. g. 30. janv.
- <sup>120</sup> Mēs kā valsts esam apguvuši 1940. un 2014. gada vēstures mācības stundas. Uz to norāda Nacionālās drošības likuma 25. pants, kas saka, ka kara gadījumā "pilsoņi un sabiedrība vērs iespējamās pretošanās pasākumus pret nelikumīgajām pārvaldes institūcijām". Sk.: <https://likumi.lv/ta/id/14011-nacionalas-drosibas-likums>. Sk. 2022. g. 30. janv.
- <sup>121</sup> Martuževa B. *Kopotas dzejas*. Rīga: Zvaigzne, 2014, 814 lpp.: 201.
- <sup>122</sup> Turčinskis, op. cit., 2011, 80. lpp.
- <sup>123</sup> Strods šādi apkopo partizānu cīņu nozīmi: "Partizānu cīņa pret austrumu boļševismu bija Eiropas tautu cīņa par Eiropas civilizāciju tās austrumu pierobežā." Strods, op. cit., 1999, 559. lpp.
- <sup>124</sup> Zīmīgi, ka mūsu nacionālo partizānu cīņas laikā 1949. gada 4. aprīlī Rietumeiropā tika nodibināts NATO, kuras preambulā sacīts: "Līgumslēdzējas puses [...] ir apņēmušās sargāt savu tautu brīvību, kopējo mantojumu un civilizāciju, kas dibināta uz demokrātijas, personas brīvības un likuma varas principiem." (Ziemeļatlantijas līgums. <https://m.likumi.lv/doc.php?id=190729>. Sk. 2022. g. 30. janv.
- <sup>125</sup> Strods, op. cit., 1999, 559. lpp.

- <sup>126</sup> Ģermanis, op. cit., 1995, 14. lpp.
- <sup>127</sup> Ineses Dreimanes komentārs. Sk.: Dreimane, op. cit., 2006, 227. lpp.
- <sup>128</sup> Turčinskis Z. Čekas aģentu kaujinieku loma Latvijas Nacionālo partizānu apvienības sagrāvē. Grām.: Viksne R. (sast.). *Nacionālā pretošanās komunistiskajiem režīmiem Austrumeiropā pēc Otrā pasaules kara: Latvijas Vēsturnieku komisijas raksti*. 17. sēj. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2006, 104.–115. lpp.: 111.
- <sup>129</sup> 1945. gada 21. septembrī PSRS iekšlietu tautas komisārs Lavrentijs Berija (*Lavrenti Beria*, 1899–1953) ziņoja PSRS Tautas Komisāru Padomē Josifam Staļinam (*Josif Stalin*, 1878–1953): “Kā Kurzemē, tā arī Latgalē bandītu kustību aktīvi atbalsta pretpadomju elementi no garīdzniecības un inteliģences aprindām [...] un aicina uz aktīvu cīņu pret padomju varu.”  
Citēts no: Strods, op. cit., 1999, 395. lpp.
- <sup>130</sup> Kā atzīmē Inese Dreimane, “katolīcībā audzinātie Latgales nacionālie partizāni nevarēja ilgstoši iztikt bez garīgo pienākumu pildīšanas, jo tas bija pārkāpums — savlaicīgi neizsūdzēt grēkus. Turpretī, ja tas izdevās un tika saņemta Sv. Komūnija, uzlabojās gan partizānu garastāvoklis, gan kaujasspējas. Tāpēc priesteri, kuri piekrita pieņemt nacionālo partizānu grēksūdzes, uzskatāmi par pretošanās kustības morāliem stiprinātājiem, kas nebija mazāk svarīgi par materiālo atbalstu.”  
Dreimane, op. cit., 2002, 252. lpp.
- <sup>131</sup> Kā apstiprināja Strods: “Partizānu karš var veiksmīgi attīstīties, ja partizāni saņem virsvadību, ieročus, apgādi no kāda trešā spēka, kas ieinteresēts viņu uzvarā. [...] Rietumzemju pretestības kustības un pretnacistu partizānus Otrā pasaules kara gados ideoloģiski, finansiāli un militāri atbalstīja sabiedrotie. Latvijas partizānu kara īpatnība bija tā, ka organizēta trešā spēka, kura mērķi, stratēģija un taktika sakristu ar latviešu partizānu kara mērķiem, pasaulē nebija.”  
Strods, op. cit., 1996, 558. lpp.  
Partizānu morāle ir, sabiedrotājiem 1945.–1946. gadā brāļojoties ar PSRS.  
Ibid., 563. lpp.
- <sup>132</sup> Zīmīgi, ka tas tapis par daudzu militārkapelānu dienestu, tostarp Latvijas NBS kapelānu dienesta, moto.
- <sup>133</sup> Svētība šajā kontekstā tiek saprasta kā apveltīšana ar svētumu kā nošķirumu Dieva nodomu pildīšanai un apveltīšana ar šā uzdevuma pildīšanai nepieciešamajām kvalitātēm kā, piemēram, sava dzīves virsuzdevuma apzināšanās un tā izpildei dotās spējas u. tml.
- <sup>134</sup> Hugo Maksimiliāns Grīvāns (1901–1987). No 1924. līdz 1928. gadam studēja LELB Teoloģijas institūtā, ordinēts 1928. gadā. Balvu draudzes mācītājs, ticības mācības skolotājs pamatskolā un vidusskolā 1930.–1940. gadā, pēc tam kalpoja Ģipkā, Kolkā, Mazirbē, kopš 1944. gada arī Ventspilī. Piltenes prāvesta p. i. no 1945. līdz 1948. gadam. Par savu kristīgi nonkonformistisko stāju ieslodzīts koncentrācijas nometnē Kemerovā, Omskā, Mordovijas apgabalā no 1948. līdz 1956. gadam un no 1958. līdz 1966. gadam. 1977. gadā saņēma atļauju izbraukt pie ģimenes uz Zviedriju, kalpoja Norčepingas latviešu draudzē. Sprediķoja un stāstīja par piedzīvoto okupētajā Latvijā Toronto, Čikāgā, Losandželosā, Linkolnā, Indianapolē, Mineapolē, Garezerā u. c. Kalamazū pilsētas radio un TV stacijas pārraidīja interviju ar viņu. 1977. gadā mācītājs liecināja ASV Kongresā un Romā Starptautiskajā Saharova komitejā. No 1985. gada kalpoja arī Stokholmas latviešu draudzē. 1987. gada 8. augustā miris satiksmes negadījumā Norčepingā. Publicētas



- viņa atmiņas “Avju gans no Jaunarājiem. Cauri Sibīrijas vergu nometnēm brīvībā” (S. I. (Sweden), 1980) un “Pie dzīves vērtiem” (Zviedrija: aut. izd., 1981).
- <sup>135</sup> Talonens, op. cit. 2009, 48. lpp.
- <sup>136</sup> Citēts no: Strods, op. cit., 1996, 193. lpp.
- <sup>137</sup> Vārdu autors: LNPA Centrālvidzemes apgabala priekšnieks Kārlis Rusovs (1916–2005).
- <sup>138</sup> Vecais cīnītājs. Latviešu tautas varonība. LTS(p)A laikraksts “Tēvzemes Sargs,” 1945, decembris, Nr. 4, atb. red. M. Skuja (V. Mundure), citēts no: Strods, op. cit., 2003, 129. lpp.
- <sup>139</sup> Mikalīna Supe (arī Mihalīna Supe) — Pētera Supes māsa, viņas partizānu segvārds bija Kaija. Pēc aresta un notiesāšanas Mikalīna pavadīja septiņus gadus stingrā režīma no-  
metnē un trīs gadu nometinājumā Vorkutā. Latvijā viņa atgriezās 1964. gadā. Strādāja  
par virtuves palīdzi. Apbalvota ar Triju Zvaigžņu ordeņa Goda zīmi (1. pakāpe), iecelta  
par Viestura ordeņa virsnieci un apbalvota ar Viestura ordeņa IV šķiru (2020). Viņas  
dzīvesstāsts publicēts grāmatā: Reinsone S. *Meža meitas. 12 sievietes par dzīvi mājās,  
mežā, cietumā*. Rīga: Dienas grāmata, 2015, 363 lpp.
- <sup>140</sup> Pēc Ata Kronvalda priekšlikuma vārds “vēsture” “ir atvasināts no *vēstīt*”.  
Skujiņa V. Par jaunvārdu modeļiem pirms gadsimta un mūsdienās. *Latvijas Vēstnesis*,  
1997. g. 10. apr. <https://www.vestnesis.lv/ta/id/42982>. Sk. 2022. g. 30. janv.
- <sup>141</sup> Personiskā sarunā 2009. gadā.
- <sup>142</sup> Ģermanis U. *Latviešu tautas piedzīvojumi*. Rīga: Zvaigzne, 1991, 250 lpp.: 250.
- <sup>143</sup> Strods, op. cit., 1996, 564. lpp.
- <sup>144</sup> Šilde, op. cit., 1993, 14. lpp.
- <sup>145</sup> Par baznīcas garīgo stāju iepretim totalitāram režīmam skatīt manu rakstu sēriju “Martira  
katehisms” (Svētdienas Rīts, 1999 [visi Nr.]) un “Baušļu gala vārdi” (Svētdienas Rīts,  
2000, Nr. 46 un Nr. 48).
- <sup>146</sup> Dach H. von. *Total Resistance*. Boulder, Colorado: Paladin Press, 1965, 173 pp.:  
99–100.
- <sup>147</sup> Ibid., p. 101.
- <sup>148</sup> Ibid., p. 134.
- <sup>149</sup> Papildus sk.: [LSM]. Mirdza Rošonoka lieta Nr. 38811. Dāma, kura  
gribēja uzspriecināt Vili Lāci. [https://lr1.lsm.lv/lv/lr/arhivs?\\_\\_uri=lv/lr/  
arhivs&channel=1&d=28&m=4&y=2013&page=1](https://lr1.lsm.lv/lv/lr/arhivs?__uri=lv/lr/arhivs&channel=1&d=28&m=4&y=2013&page=1). Sk. 2022. g. 16. dec.
- <sup>150</sup> Sk.: <http://doc.mod.gov.lv/lv/ts/2017/3/28/>. Sk. 2022. g. 16. dec.

## Par autoru

*Dr. theol.* **Guntis Kalme** ieguvis *PhD* (2005) *Concordia Seminary St. Louis*, ASV, vairāk  
nekā 45 akadēmisku rakstu autors, Lutera Akadēmijas docents. Akadēmiskās intereses:  
baznīcas vēsture, filozofija, militārā ētika, sistemātiskā teoloģija.

## About the author

*Dr. theol.* **Guntis Kalme** obtained his *PhD* (2005) from *Concordia Seminary, St. Louis, USA*, author of more than 45 academic articles, assistant professor at *Luther Academy*. Aca-  
demic interests: church history, philosophy, military ethics, systematic theology.

## CLERGY'S SUPPORT FOR THE NATIONAL PARTISAN STRUGGLE (1944–1956), ITS THEOLOGICAL BASIS AND ETHOS

**Guntis Kalme**

*guntis.kalme@lut.edu.lv*

### Summary

**Keywords:** *national partisans, national liberation movement, collaboration, treason, patriotism, resistance, clergy, Christian Church, Christian values*

After the communist reoccupation in 1944, the people of Latvia and its Church had to choose an attitude towards it — collaboration, betrayal, or resistance. The article pays special attention to the theological motives of the clergy's actions as partisan supporters and analysis thereof. The biblical worldview is fundamentally opposite and incompatible with the communist one, which also determined the decision of some brave clergymen to help the national partisan movement in various ways.